

FORHOLDET MELLOM PSYKISK OG PASSIV MEDVIRKNING

Universitetet i Oslo
Det juridiske fakultet

Kandidatnummer: 705
Leveringsfrist: 25.11.2010

Til sammen 17 360 ord

22.11.2010

Innholdsfortegnelse

<u>1</u>	<u>INNLEDNING.....</u>	<u>1</u>
1.1	Problemstilling og begrepsbruk	1
1.2	Avgrensninger og videre fremstilling.....	2
<u>2</u>	<u>MEDVIRKNING</u>	<u>3</u>
2.1	Generelt om begrepet medvirkning	3
2.1.1	Fysisk medvirkning	3
2.1.2	Psykisk medvirkning	4
2.1.3	Passiv medvirkning.....	4
2.1.4	Tidmessig avgrensning	5
2.2	Lovgrunnlag for medvirkningsansvaret.....	5
2.2.1	Straffebud med medvirkningstillegg	7
2.2.2	Straffebud som nevner visse former for medvirkning	7
2.2.3	Straffebud hvor visse medvirkningshandlinger er gjort til egne overtredelser	8
2.2.4	Straffebud uten medvirkningstillegg	8
2.3	Bakgrunn for medvirkningsansvaret.....	10
2.4	Straffeloven av 2005	12
<u>3</u>	<u>PSYKISK MEDVIRKNING</u>	<u>13</u>
3.1	Psykisk medvirkning	13
3.1.1	Ulike former for psykisk medvirkning	13
3.1.1.1	Verbal.....	13
3.1.1.2	Non-verbal	14
3.1.1.3	”Forledelse” og ”tilskyndelse”	14
3.1.1.4	Fysisk deltakelse som psykisk medvirkning	15
3.2	Objektive vilkår for medvirkningsansvaret.....	16
3.2.1	Krav om egnethet.....	16

3.2.2	Positiv tilskyndelse	21
3.2.3	Rettsstridskravet	24
3.2.3.1	Rettsstridskravet i forhold til Grl. § 100 og EMK art. 10.....	25
3.3	Subjektive vilkår for medvirkningsansvaret.....	29
3.3.1	Dekningsprinsippet.....	29
3.3.1.1	Krav om fullføringsforsett.....	29
3.3.1.2	Krav om ”dobbel forsett”	30
3.3.1.3	Krav til konkretisering av forsettet.....	32
3.3.1.4	Avvik mellom medvirkerens forsett og den utførte forbrytelsen	33
3.3.2	Prinsippet om at enhver må svare for egen skyld	35
4	<u>I HVILKEN GRAD KAN PASSIVITET FØRE TIL MEDVIRKNINGSANSVAR? 36</u>	
4.1	Innledende bemerkninger	36
4.2	Passiv medvirkning.....	38
4.3	Årsakssammenheng.....	39
4.4	Tilknytningskrav	41
4.4.1	Over-/underordningsforhold	42
4.4.2	Tilknytning til tingen eller hvor handlingen foregår.....	44
4.4.3	Forutgående, farevoldende handling.....	46
4.4.4	Særlig om personer som bor sammen.....	48
4.4.5	Omsorgsplikt overfor barn.....	50
4.5	Kravet til den alternative handling	54
	<u>LITTERATURLISTE</u>	57

1 Innledning

1.1 Problemstilling og begrepsbruk

Det hender at flere er sammen om en straffbar handling. Problemstillingen i denne oppgaven er hvor langt straffansvaret går for kretsen av personer som har tilknytning til den straffbare handling.

Det at flere er sammen om en straffbar handling kan forekomme ved at flere handler på lik linje, for eksempel ved at flere personer i fellesskap raner en bank. Her vil alle oppfylle gjerningsbeskrivelsen i straffeloven (strl.) § 267. I et slikt tilfelle vil det være tale om samvirke. Det kan også forekomme at flere handler sammen, men at bare én oppfyller gjerningsbeskrivelsen. Den ene har kanskje forklart hvordan man skal ta seg inn i banken, mens en annen har oppmuntret til ranet og sagt at han skal skjule tyvegodset i etterkant. Verken forklaringen eller oppmuntringen omfattes av gjerningsbeskrivelsen og det er dermed tale om medvirkning.

Medvirkning forutsetter at det finnes en hovedmann som har begått en straffbar handling. I den juridiske teori er hovedmannen også betegnet som gjerningsmann eller gjerningsperson. En gjerningsmann er etter ordlyden den som har begått en handling. Etter dette vil også medvirkeren kunne kalles gjerningsmann. Begrepet hovedmann er her valgt for lettere å kunne skille mellom medvirkeren og hovedmannen.

På samme måte som vi skiller mellom hovedmannen og medvirkeren må vi også skille mellom hovedgjerningen og medvirkningen. Dersom medvirkningen utelukkende skulle bli bestemt ut i fra medvirkerens gjerning ville han dermed være hovedmannen til denne gjerningen.

Medvirkningsbegrepet er knyttet opp mot hovedgjerningen og det er kun der det foreligger en hovedmann og en hovedgjerning det blir aktuelt å tale om en medvirker og en medvirkning.

1.2 Avgrensninger og videre fremstilling

Denne oppgaven omhandler medvirkningslæren. Samvirke dreier seg om flere hovedmenn og ingen medvirkere. Dette faller dermed utenfor oppgavens tema.

Videre vil jeg fokusere på psykisk og passiv medvirkning. Fysisk medvirkning vil kun bli behandlet der denne har virket inn som en psykisk tilskyndelse.

Straffesaker er delt inn i to hoveddeler; skyldspørsmålet og straffespørsmålet. I denne oppgaven vil jeg konsentrere meg om skyldspørsmålet og avgrensner dermed mot straffespørsmålet. Hvordan og i hvilken grad medvirkningshandlinger straffes er dermed ikke et tema som vil bli behandlet i oppgaven.

Jeg vil i denne oppgaven gjøre rede for forholdet mellom psykisk og passiv medvirkning. Før jeg kommer inn på disse særlige formene for medvirkning vil jeg i punkt 2.1 ta for meg hva som ligger i selve begrepet medvirkning og deretter forklare hvordan medvirkningsansvaret er lovfestet i norsk rett i punkt 2.2.

Videre vil jeg redegjøre for hva som ligger i begrepet psykisk medvirkning i punkt 3.1, før jeg går inn på ulike måter hvordan slik medvirkning kan oppstå i punkt 3.1.1. Deretter vil jeg i punkt 3.2 og 3.3 ta for meg de objektive og subjektive vilkår som må være oppfylt for at ansvar for psykisk medvirkning blir aktuelt.

Passiv medvirkning har i teorien en noe forskjellig tilnærming. Andenæs bruker begrepet straffbar unnlattelse og ser på dette som en form for psykisk medvirkning.¹ Jeg vil imidlertid ta for meg passiv medvirkning som en egen kategori i avsnitt 4.²

Videre vil jeg vise hva som kreves av sammenheng mellom passiviteten og hovedhandlingen i punkt 4.3 før jeg i punkt 4.4 forklarer hvordan tilknytningsforhold kan skape handleplikt.

¹ Andenæs (1942) s. 308

² En slik inndeling har støtte i den juridiske teori, jf. Husabø (1999) s.174

2 Medvirkning

2.1 Generelt om begrepet medvirkning

En naturlig språklige forståelsen av begrepet ”*medvirkning*” tilsier at en medvirker må ha foretatt seg noe aktivt i forhold til en hovedmann.³ Medvirkning til en straffbar handling tilsier at en person yter bistand til en annen ved utførelsen av den straffbare handling. Medvirkning foreligger der man bidrar til en straffbar handling uten selv å utføre den straffbare hovedhandlingen.

Det kan være naturlig å tenke at hovedmannen er den som har hatt det største ansvaret for den straffbare handlingen, mens medvirkeren har spilt en mindre rolle. Husabø omtaler dette som det ”*reelle medvirkningsbegrepet*”.⁴ Men det er ikke alltid noen klar grense mellom de to former for deltakelse. Ofte vil hovedmannen være den som er sterkest å bebreide, andre ganger kan dette være medvirkeren.

Hvem som er sterkest å bebreide beror på en konkret vurdering i hvert enkelt tilfelle, der både objektive og subjektive sider hos de involverte blir tatt hensyn til. Vi har flere tilfeller i rettspraksis der hovedmannen ikke engang har vært til stede når den straffbare handlingen har blitt begått.⁵ I slike tilfeller blir hovedmannen gjerne omtalt som bakmann. I de organiserte narkotikamiljøene må for eksempel bakmennene karakteriseres som hovedmenn selv om de får andre til å utføre ulovlige handlinger for seg.⁶

2.1.1 Fysisk medvirkning

Bidraget til gjennomføringen kan skje på flere måter og man skiller gjerne mellom medvirkning av fysisk og av psykisk art. Fysisk medvirkning dreier seg om handlinger som bidrar til den faktiske utførelsen av den straffbare handlingen. Et slikt bidrag kan for eksempel bestå i å skaffe til veie et våpen eller stå vakt under gjennomførelsen av den straffbare handling.

³ Eskeland (2006) s. 202.

⁴ Husabø (1999) s. 36

⁵ Eks. LE-1981-199 (Hadelandsdrapene) og Rt. 2010 s. 1076

⁶ Mæland (2004) s. 76

2.1.2 Psykisk medvirkning

Psykisk medvirkning dreier seg om handlinger som virker inn på noens person. Dette innebærer at medvirkeren påvirker hovedmannens motivasjon til å utføre handlingen ved hjelp av psykiske virkemidler som å gi råd, overtale eller oppmuntre.

Hovedmannen får ikke et konkret middel slik som ved fysisk medvirkning, men handlingen virker inn på hovedmannens motivasjon på den måten at det gir ham en grunn, eventuelt en ytterligere grunn, til å begå den straffbare handling.⁷

Psykisk medvirkning kan være av verbal og non-verbal art. Dette vil jeg gjøre rede for under punkt 3.1.1 om ulike former for psykisk medvirkning.

2.1.3 Passiv medvirkning

Et sikkert utgangspunkt er at ingen kan straffes for psykisk medvirkning med mindre vedkommende positivt har tilskyndet gjerningspersonen til å utføre handlingen.⁸ Juridisk teori og rettspraksis viser imidlertid at det etter omstendighetene skal mye til, men at det kan foreligge straffbar medvirkning selv om det ikke foreligger positiv tilskyndelse.⁹ Det vil da være snakk om passiv medvirkning.

I enkelte tilfeller kan det tenkes at vedkommende befinner seg i en situasjon hvor det må kunne forventes at det handles. Etter dette kan en unnlattelse av å handle være bortimot like straffverdig som en aktiv medvirkningshandling. I praksis vil det imidlertid være vanskelig å avgjøre om en person skal anses som medvirker ved å ha forholdt seg passiv. En kan tenke seg tilfeller der man har vært vitne til en straffbar handling uten å foreta seg noe. Her oppstår det naturligvis vanskelige grensespørsmål og det er dette som er tema i avsnittet om passiv medvirkning.

⁷ Husabø (1999) s. 57

⁸ Andenæs (2004) s. 327

⁹ Se punkt 4

2.1.4 Tidsmessig avgrensning

En bistandshandling kan skje før, samtidig med eller etter at den straffbare handling er gjennomført. For at en handling skal falle inn under medvirkningsbegrepet er det et vilkår at handlingen har foregått før eller under hovedgjerningen.

Etterfølgende bistand regnes i utgangspunktet ikke som medvirkning. I visse tilfeller kan imidlertid etterfølgende bistand oppfylle gjerningsbeskrivelsen i egne straffebud. Dette finner vi eksempel på i strl. § 317 om heleri og hvitvasking.

Dersom en eventuell etterfølgende bistand har blitt avtalt på forhånd vil dette kunne ha virket inn som en positiv tilskyndelse på hovedmannen og etter forholdene dekkes av begrepet psykisk medvirkning.

2.2 Lovgrunnlag for medvirkningsansvaret

Det rettslige utgangspunkt for medvirkningsansvaret er Grunnloven (GrL.) § 96 og straffebud som fastsetter straff for medvirkning. For at en handling skal være straffbar må den oppfylle gjerningsinnholdet i et straffebud i en formell lov eller i forskrift gitt i medhold av slik lov.¹⁰

Legalitetsprinsippet tilsier at medvirkning bør nevnes særskilt for å kunne belegges med straff. Hensynene til straffverdighet og prevensjon kan imidlertid tilsi at visse medvirkningshandlinger som ikke oppfyller gjerningsinnholdet i et straffebud er av en slik kvalifisert karakter at ordlyden tøytes for å ramme medvirkningshandlingen.

Det finnes ingen generell regel i straffeloven som sier noe om når medvirkning er straffbart. Riktignok inneholder straffeloven en generell bestemmelse om straffutmålingen ved blant annet medvirkning i § 58, men her er det snakk om utmålingen av straff og regelen er dermed først aktuell etter at straffbarheten er fastslått.

¹⁰ Jf. Legalitetsprinsippet i GrL. § 96: ”Ingen kan dømmes uden efter Lov, eller straffes uden efter Dom.”

I mangel av en generell lovhjemmel blir det nødvendig å tolke hvert enkelt straffebud for å kunne ta stilling til om medvirkning til overtredelse av straffebudet også er ilagt straffansvar.

Medvirkning handler om at straffansvaret utvides slik at også handlinger som ikke omfattes av straffebudets gjerningsinnhold etter en konkret vurdering likevel omfattes av straffansvaret.¹¹

Her må man også merke seg den såkalte rettsstridsreservasjonen som innebærer at selv om medvirkningshandlingen faller inn under ordlyden i et straffebud, er handlingen likevel ikke straffbar dersom verken hensynet til straffverdighet eller hensynet til prevensjon tilsier det.

Ved gjennomgang av straffeloven ser man raskt at det er de grovere forbrytelsene som har eget medvirkningstillegg, mens rettsbrudd av mindre alvorlighet kun rammer hovedmannen. Det at det foreligger et skille i loven på dette området har vært bebreidet og medvirkningsansvaret har i det hele tatt blitt kritisert for å ha en svak lovmessig forankring. Idet medvirkning er aktuelt i forhold til de fleste straffebud ser man det som mer hensiktsmessig å ha en generell regel om medvirkningsansvar. Dette vil jeg komme nærmere tilbake til under punkt 2.4. Jeg vil imidlertid først gjøre rede for hvordan medvirkningsansvaret er regulert i den gjeldende straffelov.

De straffebud som omfatter medvirkning kan deles i fire grupper: De straffebud som uttrykkelig bestemmer at medvirkning rammes, straffebud hvor medvirkning generelt ikke er nevnt men der visse former for medvirkning er nevnt, straffebud der medvirkning er skilt ut som et eget straffebud og de straffebud som i det hele tatt ikke nevner medvirkning.

¹¹ Matningsdal (2008) s. 357

2.2.1 Straffebud med medvirkningstillegg

De fleste alvorlige forbrytelser i straffeloven inneholder et medvirkningstillegg. Når medvirkning uttrykkelig er inntatt i straffebudets tekst retter straffebudet seg mot både hovedmannen og medvirkeren. Straffebudet rammer altså ikke bare den som begår selve gjerningsbeskrivelsen men også dem som på en eller annen måte medvirker til å gjennomføre gjerningsbeskrivelsen.

Som eksempel vises til strl. § 229. Her heter det at ”*Den som skader en anden paa Legeme eller Helbred eller hensetter nogen i Afmagt, Bevidstløshed eller lignende Tilstand, eller som medvirker hertil,*¹², straffes for *Legemsbeskadigelse med Fængsel inntil 3 Aar...*” Her kommer det uttrykkelig frem at medvirkning også omfattes.

Medvirkningsansvaret er selvstendig,¹³ dvs. at medvirkeren kan straffes uavhengig av om hovedmannen straffes. Hvis hovedmannen ikke kan straffes fordi det for hans del foreligger en straffrihetsgrunn som for eksempel lav alder eller utilregnelighet, vil medvirkeren likevel kunne straffes. Dette vil jeg komme nærmere tilbake til under punkt 3.3.2 om at enhver må svare for egen skyld.

2.2.2 Straffebud som nevner visse former for medvirkning

I enkelte tilfeller er medvirkningsansvaret begrenset til visse typer medvirkning. Det som gjerne går igjen er begrepene ”forledelse” og ”tilskyndelse” som vi kan finne i blant andre strl. §§ 170, 298 og 242. Når disse begrepene er brukt er det med sikte på å omfatte all form for psykisk medvirkning.¹⁴ Når strl. § 170 også rammer den som ”forleder” en annen til å foreta den handlingen som omfattes av straffebudet, er det bare det som går inn under begrepet ”forleder” som kan straffes. En naturlig språklig forståelse av dette vil være å bestikke noen, forlokke, friste, påvirke eller lede noen til å foreta handlingen. Andre medvirkningshandlinger, som å assistere eller hjelpe, kan ikke omfattes. Tilsvarende blir det der ”tilskyndelse” er nevnt i straffebudet. Med ”tilskyndelse” er det nærliggende å anta at lovgiver har ment å ramme den som

¹² Min understreking

¹³ Ot.prp.nr 90 (2003-2004) s. 197

¹⁴ Husabø (1999) s. 132

inspirerer, oppfordrer eller oppmuntrer noen til å begå en handling. Der strl. § 242 hjemler at den også straffes den som ”ved Forledelse eller Tilskyndelse medvirker hertil” betyr det at andre medvirkningshandlinger enn psykiske ikke straffes.

2.2.3 Straffebud hvor visse medvirkningshandlinger er gjort til egne overtredelser

I loven finner vi også visse former for medvirkning som er regulert i egne straffebud. I vegtrafikkloven (vtrl.) § 17 annet ledd heter det for eksempel at ”Eier av motorvogn eller den som på eierens vegne har rådighet over den, plikter å forvise seg om at den som han lar bruke motorvognen, fyller vilkårene for å føre den.” Der eieren av en bil overlater denne til en han vet er beruset, kan eieren straffes etter denne bestemmelsen. Uten bestemmelsen kunne eieren av bilen ikke straffes for medvirkning da bestemmelsen i vtrl. § 31 som omhandler straff for å kjøre i påvirket tilstand, ikke har noe medvirkningstillegg.

Et spørsmål som reiser seg er om en slik bestemmelse vil bli overflødig når det nå innføres en generell regel om medvirkning.¹⁵ Her er Straffelovkommisjonen og Departementet enige om at det kan være behov for spesielle medvirkningsbestemmelser der særreglene rekker lenger enn den alminnelige medvirkningsbestemmelsen.¹⁶ Det vil være tilfellet når det gjelder vtrl. § 17 annet ledd da ”plikter å forvise seg” rekker videre enn den generelle medvirkningsbestemmelsen.

2.2.4 Straffebud uten medvirkningstillegg

Der straffebudet ikke nevner noe om medvirkning vil det i utgangspunktet ikke være grunnlag for straffansvar for medvirkning. Likevel vil det bero på en tolkning av det enkelte straffebud om medvirkere også skal kunne rammes. Utgangspunktet for tolkningen er den naturlige språklige forståelsen av straffebudet. Spørsmålet blir dermed om straffebudet med rimelighet kan ta sikte på å ramme en medvirkningshandling.

¹⁵ Se punkt 2.4

¹⁶ Ot.prp.nr 90 (2003-2004) s. 197

Straffebud kan være meget snevre beskrevet eller de kan være nokså generelle. Der straffebudet er snevert vil man vanskelig kunne innfortolke medvirkning. Strl. § 385 bestemmer at den straffes den som *"under Slagsmaal griber til Kniv"*. Her vil det ikke være naturlig å innfortolke medvirkning. Ordlyden er meget spesifikk. Det er kun den som faktisk tar fatt i kniven som straffes og en eventuell oppfordring om å bruke kniven vil være straffri.

I andre tilfeller kan straffebudet være mer generelt beskrevet. I disse tilfellene vil det kunne være mer naturlig å innfortolke et medvirkningsansvar. Den grunnleggende avgjørelsen på dette finner vi i Rt. 1936 s. 612. Her var spørsmålet om en bileier som hadde overlatt sin bil til en person som verken hadde førerkort eller kunne kjøre bil, kunne straffes for uaktsom legemsbeskadigelse etter strl. § 237 når føreren kjørte på en fotgjenger som ble alvorlig skadet. Bestemmelsen i § 237 har ikke et medvirkningstillegg men Høyesterett kom her likevel til at bileieren kunne rammes idet det på s. 614 i dommen ble uttalt:

"Hvis derfor lovbudets egen beskrivelse av gjerningsinnholdet er så generelt formet, at loven efter en naturlig tolkning omfatter handlingen ogsaa naar denne sproglig vilde betegnes som medvirkning, saa blir vedkommende at straffe efter bestemmelsen, selv om medvirkning ikke er nevnt i lovbudet, medmindre der maatte foreligge særlige grunner til at tillegge straffebudet en snevrere ramme."

Denne avgjørelsen viser at det må foretas en konkret vurdering av hvorvidt handlingen omfattes av gjerningsinnholdet. I dette tilfellet kom Høyesterett til at bileierens "medvirkning" var omfattet av gjerningsinnholdet. Han kunne dermed straffes etter regelen i § 237 og ble da straffet som hovedmann og ikke som medvirker.

Et annet eksempel har vi i Rt. 1974 s. 382, den såkalte Lillehammersaken. Her var fire personer av jødisk avstamning tiltalt etter strl. § 239 for drapet på en araber de mente var en av lederne i en terrororganisasjon rettet mot Israel. Ingen av de tiltalte hadde vært med på eller til stede under selve drapshandlingen, men de hadde utført oppgaver som å forfølge og holde vakt. De enkelte deltagerne, sammen med de andre i aksjonen, hadde

tatt del i gjennomføringen av en plan som skulle lede til den antatte lederens død. Høyesterett kom frem til at deres deltakelse i planen var tilstrekkelig til å gjøre dem medansvarlige for drapet da de, etter en naturlig språklig forståelse, hadde ”forvoldet” en annens død. Førstvoterende uttalte på side 384 i dommen:

”Jeg finner det klart at når denne fellesaksjon på planmessig måte førte til Fs død, har alle som deltok i planens utførelse også forvoldt Fs død, slik det følger av en naturlig forståelse av ordet « forvolde »....Gruppen var handlingsmessig sett én enhet, og det avgjørende er at gruppen gjennom den planlagte aksjon på planmessig måte nådde sitt mål. Dermed har de enkelte deltakere i planen også forvoldt Fs død.”

Denne avgjørelsen viser at der gjerningsbeskrivelsen er generelt og vidt beskrevet rammer den også bistandshandlinger etter et naturlig fortolkningsprinsipp.

2.3 Bakgrunn for medvirkningsansvaret

Det grunnleggende formålet med straff generelt er å hindre uønsket atferd og å styre borgernes atferd i ønsket retning.¹⁷ Formålet med straffansvar for medvirkeren henger naturligvis sammen med dette. Når lovgiver straffer medvirkning, er dette ut i fra en tanke om at medvirkerens handling er like straffverdigg/uønsket som hovedmannens handling.

I motsetning til den någjeldende straffelov inneholdt kriminalloven av 1842 en generell hjemmel for å ilegge straff for medvirkning. Det var under sterk innflytelse av Getz, straffelovkommisjonens formann, at den generelle bestemmelsen om medvirkningsansvar ble tatt bort i straffeloven av 1902. Han mente at det å medvirke til en straffbar handling måtte likestilles med hovedpersonens handling. Han hevdet at det å skille mellom delaktige og hovedmenn berodde på et feilsyn: den delaktige hadde ikke deltatt i en annens forbrytelse men hadde deltatt i forbrytelsen.¹⁸ Likevel ble det inntatt en rekke medvirkningstillegg i den spesielle del i straffeloven av 1902. Dette gjaldt de

¹⁷ Ot.prp.nr 90 (2003-2004) s. 82

¹⁸ Husabø (1999) s. 17-18

straffebud hvor man da spesielt ønsket å ramme medvirkning; de mest alvorlige forbrytelsene.

Denne løsningen av medvirkningsansvaret i straffeloven har vært sterkt kritisert. Den norske lovgivningen blir tatt for å være unødvendig komplisert når man må ta med et medvirkningstillegg i det enkelte straffebud.¹⁹ Spesielt Astrup Hoel var sterk motstander av denne løsningen. Han hevdet at

*”den teoretiske opfatning som Getz i sin tid gjorde sig til talsmand for, og som senere har været dominerende i vor retsvidenskap, lider av så fundamentale feil og skjævheter at den i virkeligheten er ubrukbar som lovgrundlag”.*²⁰

Det har vært hevdet at det er noe tilfeldig hvor straffebud har fått et medvirkningstillegg eller ikke.²¹ Likevel er det ikke slik at dette har ført til at medvirkningsansvaret er tilfeldig. Vi har mange straffebud med medvirkningstillegg. Gjennomgående er det de mest alvorlige forbrytelsene som har fått et slikt tillegg. Videre viser Høyesteretts praksis at straffebud uten medvirkningstillegg tolkes vidt der hensynet til straffverdighet og prevensjon tilsier det.²²

Med tanke på forutberegnelighet er dette likevel en lite hensiktsmessig løsning der det gjennomgående vil være spørsmål om medvirkningshandlingen er av en slik kvalifisert karakter at den bør kunne straffes. I og med at spørsmålet konkret må vurderes i hvert enkelt tilfelle vil det kunne være tale om et medvirkningsansvar ved enhver straffbar handling. At det er gjort forskjell på dette i de forskjellige straffebudene i loven viser seg dermed å være noe misvisende.

Sammenligner man den norske straffeloven med fremmed rett på dette området skiller den seg ut fra de fleste andre europeiske land. Både dansk, svensk og finsk rett har generelle bestemmelser om medvirkning i straffeloven.

¹⁹ NOU 1992:23 s. 75

²⁰ Hoel (1941) s. 18

²¹ Eskeland (2006) s. 211

²² Se Rt. 1936 s. 612

2.4 Straffeloven av 2005

En ny norsk straffelov har vært forberedt siden 1980. Bakgrunnen for forberedelsene var Regjeringens forslag i 1977-1978 om å oppnevne en straffelovkommisjon som skulle vurdere den samlede straffelovgivning i forhold til dagens samfunnsforhold og legge frem utkast til ny straffelov.²³ Begrunnelsen for å oppnevne kommisjonen var at straffeloven av 1902 var gammel og at samfunnet hadde gått igjennom store endringer siden den ble vedtatt. Tiden var dermed inne for en fullstendig revisjon av straffeloven av 1902.²⁴

Arbeidet med den nye straffeloven har foreløpig ført til at det ved lov 20. mai 2005 nr. 28 er vedtatt alminnelig del til ny straffelov. Loven er ikke i sin helhet trådt i kraft enda.

Lovens alminnelige del viderefører stort sett bestemmelsene i straffeloven av 1902, men en viktig praktisk endring viser seg i § 15 der det bestemmes at straffebud også skal ramme medvirkning til at straffebudet brytes når ikke annet er bestemt.

Straffelovkommisjonen vurderte ordningen om medvirkning av 1902 som en fordel da lovgiveren må overveie om medvirkning skal rammes. Likevel ble det lagt til grunn at lovgiver ikke overveier så nøye om medvirkning skal være straffbart. Dermed kan det virke noe tilfeldig om medvirkning er nevnt i straffebudet eller ikke.²⁵

Ordningen av 1902 ble også vurdert slik at det lett kan oppstå tvil om hvor langt straffebudet rekker når medvirkning ikke er nevnt.²⁶

Straffelovkommisjonen kom dermed til at de beste grunner taler for å innføre en alminnelig regel om medvirkning som skal komme til anvendelse på alle straffbare handlinger, med mindre noe annet er bestemt.²⁷

²³ NOU 1983:57 s. 27

²⁴ NOU 1983:57 s. 28

²⁵ NOU 1983:57 s. 130

²⁶ NOU 1983:57 s. 130

²⁷ NOU 1983:57 s. 131

Når denne loven trer i kraft vil dermed medvirkning være straffbart med mindre det oppstilles et særlig unntak. Dette er en viktig prinsipiell endring i forhold til straffeloven av 1902, men selve innholdet i medvirkningsbegrepet blir ikke endret, slik at det som tidligere har blitt lagt til grunn i forbindelse med medvirkning fortsatt vil gjelde.

3 PSYKISK MEDVIRKNING

3.1 Psykisk medvirkning

Som tidligere nevnt kreves det som hovedregel positiv tilskyndelse for å kunne straffes for psykisk medvirkning. Det vil si at medvirkningshandlingen må ha bidratt til å fremkalle eller styrke hovedmannens forsett til å gjennomføre hovedhandlingen.²⁸ Slik medvirkning kan for eksempel bestå i å overtale en person til å begå en handling, eller å love å yte bistand med å skjule forbrytelsen i ettertid. Jeg kommer nærmere tilbake til hva som ligger i begrepet positiv tilskyndelse under punkt 3.2.2.

Det er vanskelig å gi en karakteristikk av psykisk medvirkning idet ingen handlingssituasjoner er like. Det er personens motivasjon for å begå en spesiell handling man må ta stilling til, men vi kan aldri få full innsikt i motivasjonsfaktorene for en annens handling.

3.1.1 Ulike former for psykisk medvirkning

3.1.1.1 Verbal

I de fleste tilfeller foregår psykisk medvirkning i form av verbal påvirkning. Medvirkeren ytrer seg muntlig eller skriftlig slik at det påvirker hovedmannens motivasjon til å begå den straffbare handling. Det er som regel innholdet i budskapet som virker inn som motivasjon. Der budskapet er en begrunnelse for hvorfor og

²⁸ Ot.prp.nr 90 (2003-2004) s. 411

hvordan man skal begå innbrudd, vil det være nettopp dette som kan virke motiverende på hovedmannen. Men man må merke seg at måten budskapet blir formidlet på kan endre styrken av budskapet. Dersom begrunnelsen for hvorfor og hvordan man skal begå innbruddet er fortalt på en fleipete og ironisk måte kan ikke motivasjonen vektlegges på samme måte.

Løfter om positive konsekvenser, som løfter om penger eller ettergivelse av gjeld, samt råd om hvordan man skal unngå å bli tatt kan virke som motivasjonsfaktor.²⁹ Også negative ytringer som spørsmål om du ikke tør kan virke som en motiverende faktor.

3.1.1.2 Non-verbal

Psykisk medvirkning kan også forekomme i form av non-verbal påvirkning. En form for slik påvirkning kan være et nikk eller et vink. Et eksempel på dette finnes i Rt. 1947 s. 368 der en nordmann ble dømt til døden etter å ha skutt og drept en serbisk krigsfange etter tegn fra en tysk nestkommander i fangeleiren. Av dommen går det ikke frem om tyskeren måtte svare for norske domstoler, men her er det ikke tvil om at han var ansvarlig for psykisk medvirkning.³⁰

Vanlige faktiske handlinger kan også virke inn som psykisk medvirkning til en straffbar handling. Et eksempel Husabø viser til er der medvirkeren gir den tiltenkte hovedmannen en oppskriftsbok på hjemmebrenning i gave.³¹ Den tiltenkte hovedmannen kan oppfatte dette som en oppfordring til å starte hjemmebrentproduksjon.

3.1.1.3 "Forledelse" og "tilskyndelse"

Begrepene "forlede" og "tilskynde" er som tidligere nevnt brukt med sikte på å omfatte psykisk medvirkning.

²⁹ Husabø (1999) s. 128

³⁰ Husabø (1999) s. 129

³¹ Husabø (1999) s. 129

For at det skal være tale om ”forledelse” må medvirkeren ha fremkalt forsett hos hovedmannen. Der hovedmannen ikke hadde forsett om å utføre den straffbare handling og dette har endret seg etter en medvirkningshandling, foreligger det psykisk medvirkning i form av forledelse.³² Medvirkeren har med andre ord gitt hovedmannen en grunn til å endre forsett.

”Tilskyndelse” kjennetegnes ved at det allerede foreligger forsett hos hovedmannen om å utføre den straffbare handlingen og at en medvirkningshandling kun bidrar til en ytterligere grunn. ”Tilskyndelse” vil det også være der hovedmannen ikke har bestemt seg for å utføre den straffbare handling og en påvirkning fra en eventuell medvirker heller ikke overbeviser i den retning. Her vil den psykiske medvirkningshandlingen inngå som en av flere motivasjonsfaktorer på gjerningstidspunktet.³³ I et slikt tilfelle har medvirkers handlemåte bidratt til en ytterligere grunn til en endring i hovedmannens forsett. Forsettet har ikke blitt fremkalt, men det har blitt styrket av medvirkers handling.

I straffeloven er det mest vanlige at ”forledelse” står sammen med ”tilskyndelse”.³⁴ Dette går også igjen i den militære straffeloven og i spesiallovgivningen³⁵. Når disse begrepene blir brukt sammen er det for å indikere at all psykisk medvirkning er omfattet³⁶.

3.1.1.4 Fysisk deltakelse som psykisk medvirkning

Dersom man på forhånd har inngått en avtale om etterfølgende bistand vil dette antagelig kunne sies å ha virket motiverende på hovedmannen. I så tilfelle vil det foreligge psykisk medvirkning. Det avgjørende her må bli om avtalen er inngått før, under, eller etter at den straffbare handling blir begått. Det er kun der avtalen om bistanden blir gitt før eller under hovedhandlingen at den kan ha virket som en

³² Husabø (1999) s. 133-134

³³ Husabø (1999) s. 134

³⁴ Se f.eks strl. § 242

³⁵ Se f.eks milstrl. §§ 46 og 47 og pristiltaksloven § 4 andre ledd

³⁶ Husabø (1999) s. 132

motivasjon på hovedmannen til å begå den straffbare handling. Avtaler som blir inngått etter forbrytelsen vil i denne sammenheng være uten betydning.

Et eksempel fra rettspraksis om avtalt etterfølgende bistand finner vi i Rt. 1948 s. 852 (Fangeflukt II). Her hadde tiltalte inngått en avtale med noen fanger om at når fangene hadde klart å rømme skulle tiltalte kjøre dem bort fra stedet. Tiltalte ble her dømt for medvirkning, selv om det han bidro med kom etter fullbyrdelsen av den straffbare handling. Høyesterett la til grunn at det dreide seg om en forutgående avtale og at denne avtalen bidro som en ekstra motivasjonsfaktor for fangene til å rømme.

3.2 Objektive vilkår for medvirkningsansvaret

For at en handling skal være straffbar må denne oppfylle gjerningsinnholdet i et straffebud. Videre må alle elementene i straffebudet være oppfylt for at straffansvar skal foreligge. Medvirkningsansvarets omfang er avhengig av om hovedmannen oppfyller disse vilkår. Dersom dette ikke er tilfellet kan medvirkeren kun straffes for forsøk.

Gjennom rettspraksis og teori er det blitt utviklet vilkår som må være oppfylt for at man skal kunne dømmes for psykisk medvirkning. Disse vilkårene omhandler krav om egnethet, kravet om at medvirkningen må ha virket inn som en positiv tilskyndelse, og kravet om rettsstrid. Jeg vil i det følgende gå gjennom disse vilkårene før jeg så går over til lovbudets subjektive vilkår og kravet til skyld.

3.2.1 Krav om egnethet

Et vanskelig spørsmål som reiser seg i praksis i forhold til psykisk medvirkning er hva slags og hvor sterk sammenheng det må være mellom medvirkningshandlingen og utførelsen av hovedhandlingen.

På flere områder i norsk rett er det et krav om årsakssammenheng. En vanlig definisjon av ”årsakssammenheng” er at den faktiske sammenheng mellom to begivenheter er

nødvendig for at utfallet ble som det ble.³⁷ Denne definisjonen består av to krav: For det første må begivenhetene være nødvendige for resultatet. Resultatet ville ikke inntruffet dersom den ene begivenheten ikke forelå. For det andre må det dreie seg om en faktisk sammenheng mellom de to begivenhetene som ga utfallet.

På erstatningsrettens område er det kjent at det kreves årsakssammenheng mellom ansvarsgrunnlaget og skaden. Dette er klart slått fast i Rt. 1992 s. 64 (P-pilledom II) hvor førstvoterende på side 70 uttaler:

”Når jeg i det følgende drøfter om p-pillebruken er en nødvendig betingelse eller årsak til skaden, legger jeg samtidig i uttrykket ”nødvendig” at den har vært så vidt vesentlig i årsaksbildet at det er naturlig å knytte ansvar til den.”

Spørsmålet er om det kreves tilsvarende årsakssammenheng mellom medvirkningen og hovedhandlingen på strafferettens område.

Problemstillingen ble drøftet i rettsoppgjøret etter krigen i forbindelse med aksjoner med drap som følge. I Rt. 1947 s. 742 kom Høyesterett til at det ikke er noe vilkår for medvirkningsansvar at det er årsakssammenheng mellom medvirkningen og følgen. Saken dreide seg om deltakelse i en ekskusjon under krigen. Her ble også en som hadde latt være å skyte dømt idet det ble lagt til grunn at han ved å stille opp på linje med de andre hadde styrket deres forsett og at han hadde forstått dette.

Dette synet kommer også frem i Rt. 1982 s. 1315 (Hasjseiler-kjennelsen I) og Rt. 1989 s. 1004 (Hasjseiler-dommen II). Begge tilfellene dreide seg om innførsel av hasj med seilbåt fra henholdsvis Marokko og Danmark. Medvirkerne var uvitende om at formålet med turene var å innføre hasj. De hadde verken deltatt psykisk eller fysisk med å få hasjen om bord. Likevel kom Høyesteretts flertall til, i begge tilfellene, at det forelå psykisk medvirkning til innførsel av hasj idet de hadde utført vanlige arbeidsoppgaver på hjemturen som å lage mat og holde orden når de visste, eller burde vite at de andre

³⁷ Juridisk leksikon (2007) s. 8 og Lødrup (1995) s. 255

hadde tatt om bord hasj i båten. Det ble lagt til grunn at det ikke er noe vilkår at medvirkningen var nødvendig for å få narkotikaen til Norge.

Med dette oppstilles det ikke noe krav om at medvirkningen må ha vært en nødvendig årsak til hovedhandlingen. Medvirkning kan dermed være straffbart selv om den ikke er noen nødvendig forutsetning for å kunne utføre hovedhandlingen.

Det at det ikke oppstilles et krav om at begivenhetene må være nødvendige for resultatet på strafferettens område er logisk. Selv om hovedmannen ville ha gjennomført handlingen uten bistand fra medvirkeren er det naturlig at medvirkerens forståelse av det mulige utfall og hans vilje til å motivere til dette er like straffverdig selv om det ikke hadde noen innvirkning på hovedmannen.

Da det ikke er noe krav om at begivenhetene er nødvendige for resultatet, vil det heller ikke være krav om årsakssammenheng mellom medvirkningen og hovedovertrederens handling.

Men at det må foreligge en faktisk sammenheng mellom de to begivenhetene som ga utfallet må være klart. Det er sikker rett at bistandshandlingen må være egnet til å påvirke hovedmannen i retning av den straffbare handling. Dette ligger også i begrepet ”*medvirkning*” som indikerer at det foreligger en form for sammenheng mellom medvirkers handlemåte og den straffbare handling.

Når det gjelder psykisk medvirkning må dette innebære at hovedmannen positivt har blitt påvirket til å utføre den straffbare handling. Medvirkeren må på den måten kunne sies å ha styrket hovedmannens forsett til å begå den straffbare handling.

At det som blir formidlet må være egnet til å påvirke hovedmannens forsett må være klart. Medvirkeren må forstå at det han formidler kan påvirke hovedmannen i retning av den straffbare handling. Selv om du forteller en person at de har fine klokker hos en bestemt urmaker og dette faktisk fører til at personen raner denne urmakeren betyr ikke det at det som ble fortalt er egnet til å påvirke hovedmannen. Her vil sammenhengen

mellom det som ble sagt og det som ble gjort ikke være sterk nok til å kunne tale om noen medvirkende handling.

Det er tilstrekkelig at bistandshandlingen er egnet til å påvirke hovedmannen i retning av den straffbare handling, men det er ikke et krav om at bstanden letter utføringen av hovedhandlingen. Den oppmuntring som viser seg å ha hatt en negativ effekt på hovedmannen vil også kunne være straffbar. Dersom ”oppmuntringen” får den følgen at hovedmannen i stedet begynner å tvile og dermed lar være å gjennomføre den straffbare handling, kan medvirkeren bare straffes for forsøk på medvirkning.

Det vil være vanskelig å presisere hva slags og hvor sterk sammenheng som kreves mellom bistandshandlingen og hovedhandlingen for å kunne knytte straffansvar til bistandshandlingen. Det avgjørende vil være om vedkommendes handling er av en slik karakter og et slikt omfang at det er naturlig å knytte straffansvar til den.³⁸

Høyesteretts praksis bygger på at det skal lite til før det foreligger psykisk medvirkning. Et grensetilfelle finner vi i Rt. 1945 s. 13 (NS-medlemskap). Saken gikk ut på om man som passivt medlem av Nasjonal Samling (NS) under krigen hadde ytet ”*bistand til fienden i råd eller dåd*”, som var straffbart etter den dagjeldende strl. § 86. De tiltalte hadde ikke ytet noe som helst direkte bistand, likevel kom Høyesterett til, med fire mot ni stemmer, at passivt NS-medlemsskap var å anse som bistand til fienden idet det ble lagt vekt på at ”*den som meldte seg inn i N.S. måtte forstå at N.S. var til hjelp for tyskernes krigføring, og at hver enkelts medlemskap her var av betydning*”.

I forhold til dette har de tidligere nevnte Hasjseiler-kjennelsen I og Hasjseiler-dommen II blitt kritisert av blant andre Andenæs som hevder at medvirkningsansvaret i disse tilfellene har vært trukket for langt.³⁹ Kritikken av disse dommene er også kommet til uttrykk i Rt. 2001 s. 1671. Her var tilfellet at en bilfører ikke var klar over at passasjereren hadde tatt med seg narkotika i bilen. Da han oppdaget dette fortsatte han likevel videre

³⁸ Matningsdal (2010) note 92

³⁹ Andenæs (1996) s. 319

med passasjeren og narkotikaen. Førstvoterende uttalte i et obiter dicta, i dommen på side 1673:

”Etter mitt syn kan det være tvilsomt om dette alene ville være tilstrekkelig til straffansvar for medvirkning, selv om et slikt standpunkt kan ha støtte i avgjørelsene i Rt-1982-1315 og Rt-1989-1004, hvor det ble lagt til grunn som tilstrekkelig for ansvar for medvirkning til innførsel etter straffeloven § 162 at vedkommende styrte båten, eller utførte sine gjøremål om bord, på turen til Norge.”

I dette tilfellet hadde bilen, etter at bilføreren hadde blitt klar over narkotikaen, blitt stoppet i en bilkontroll, hvorpå bilføreren og passasjeren forsøkte å unnsnippe. Her kom Høyesterett frem til at bilføreren, på dette tidspunkt, hadde solidarisert seg med det straffbare forhold og kunne dermed dømmes for medvirkning.

En dom som viser at det skal noe mer til for å kunne dømmes for medvirkning finner vi i Rt. 1992 s. 417. Her hadde domfelte overlatt kjøringen av sin bil til en beruset kamerat. Kameraten kjørte inn i et pumpehus som ble skadet. Her uttalte Høyesteretts kjæremålsutvalg at det *”forhold at han overlot bilen til kameraten og selv var med i bilen kan ikke være avgjørende for at det forelå psykisk medvirkning”*.

Dommen i Rt. 2000 s. 1455 er også et eksempel på et mindre strengt krav til sammenheng. Her hadde to voksne og et barn gått på ski over en nasjonalpark hvor de skulle isfiske. På veien ble de tatt igjen av noen snøscootere som de fikk skyss med. Spørsmålet var om de kunne straffes for medvirkning til overtredelse av lov om motorferdsel i utmark og vassdrag, lov 10. juni 1977 nr. 82. Høyesterett kom til at medvirkning i dette tilfelle ikke forelå da det ikke var inngått noen forhåndsavtale om kjøringen.

Det er vanskelig å si nøyaktig hvor mye som skal til før det foreligger ansvar for psykisk medvirkning etter dette. I det store og det hele må man se på formen og omfanget av den aktuelle medvirkningshandlingen og så bedømme ut i fra dette om forholdet er av en slik art at det er naturlig å knytte straffansvar til den.

3.2.2 Positiv tilskyndelse

I tillegg til kravet om at bistandshandlingen må være egnet til å påvirke hovedmannens forsett er det et krav om at denne handlingen har virket som en positiv tilskyndelse på hovedmannen.⁴⁰

Det at man positivt må ha tilskyndet hovedmannen til å utføre handlingen er utgangspunktet for å kunne straffes for psykisk medvirkning.⁴¹ Med dette menes at man må ha påvirket hovedmannens vilje positivt til å begå et lovbrudd. Det å være tilstede når en handling blir begått og ikke tar avstand fra den er ikke tilstrekkelig.⁴²

Den grunnleggende avgjørelsen på dette finner vi i Rt. 1907 s. 333. Her hadde to kamerater vært ute sent på natten. Den yngste av de to ble dømt for overtredelse av strl. § 350 for å ha utført diverse handlinger som var egnet til å forstyrre folks nattero, blant annet ved å kaste sten gjennom vinduet på et hus. Den eldre kameraten ble tiltalt for psykisk medvirkning idet han hadde vært til stede og observert hovedmannen uten å gjøre noe for å forhindre lovovertrædelsen. Høyesterett kom her til at den andre gutten ikke kunne straffes for medvirkning idet det ble uttalt i dommen på side 334 at

”Alene ved at have ”billiget” den Medtiltaltes Optræden kan ikke Tiltalte No. I siges at være overført strafbar Medvirkning. Dertil maa kræves, at han ved sit Forhold har forsætlig bidraget til, at den Medtiltalte optraadte som skeet. Han maa med saadan Følge have forledet eller tilskyndet den Medtiltalte til at udføre Forseelsen eller bestyrket ham deri.”

Dommen er riktignok et eksempel på passivitet fra medvirkerens side, men med dommen kom altså kravet om positiv tilskyndelse for å ilegge straffansvar for psykisk medvirkning. Det å være tilstede er ikke nok, man må på en eller annen måte ha bidratt

⁴⁰ Andenæs (2004) s. 327

⁴¹ Matningsdal (2010) note 92

⁴² Andenæs (2004) s. 327

til å motivere hovedmannen og dermed styrke hans forsett til å begå den straffbare handling.

Senere rettspraksis viser imidlertid at passivitet kan føre til straffbar medvirkning. Dette har tradisjonelt blitt behandlet som unntak fra kravet om positiv tilskyndelse.⁴³ Jeg vil imidlertid, som Husabø, ta for meg dette som en egen kategori, passiv medvirkning, i fjerde del av denne avhandling. Men for å kunne ansvarliggjøres for psykisk medvirkning er det altså et krav om positiv tilskyndelse.

Hva som skal til for å konstatere at positiv tilskyndelse foreligger vil variere. Påvirkningen kan skje i verbal form ved at man tydelig overtaler en person til å begå en forbrytelse, eller det kan skje i non-verbal form ved at man sender et blick eller et nikk. Poenget er at det som blir formidlet styrker hovedmannens tro på at han bør begå den straffbare handling.⁴⁴

Et eksempel fra rettspraksis hvor positiv tilskyndelse ikke forelå finner vi i Rt. 1987 s. 699. Her hadde to kamerater utført et tyveri uten at det på forhånd var avtalt noe om det. En tredje kamerat hadde vært til stede uten å ta noe og han hadde gitt uttrykk for at han heller ikke ville ha noe. Byretten bygde her på at *”tiltalte ikke tok avstand fra tyveriet og at han dermed bidro til å styrke de to andre i deres forsett.”* Men Høyesteretts kjæremålsutvalg kom til at dette ikke tilfredsstilte kravet til medvirkning og domfellelsen ble opphevet. Det at han ikke tok avstand fra tyveriet kunne ikke tilsi at det forelå positiv tilskyndelse fra hans side og han kunne dermed ikke stå ansvarlig for medvirkning.

Et annet eksempel finner vi i Rt. 1994 s. 102. Saken dreide seg om svindel med private tellerskritt mellom ansatte i Seljord teleområde. Spørsmålet var om de ansatte i Seljord og Notodden kunne regnes som *”medskyldige”* i forhold til de ansatte på Rjukan. Lagmannsretten mente at de kunne det og begrunnet dette med at manipuleringen hadde vært kjent og utbredt i hele dette teleområdet og at det nærmest hadde vært en

⁴³ Matningsdal (2008) s. 368

⁴⁴ Ot.prp.nr 90 s. 411

”bedriftskultur”. De to tiltalte fra Seljord og Notodden hadde ”*deltatt i et system innenfor hele Seljord teleområde og på den måten styrket de øvrige medskyldige i det som hadde funnet sted*”. Høyesteretts kjæremålsutvalg mente at det ikke forelå positiv tilskyndelse og at lagmannsretten hadde lagt til grunn for lite strenge krav til medvirkningsansvar. Dommen ble dermed opphevet.

Et eksempel som belyser hvor grensen for straffbar medvirkning går finner vi i Rt. 2001 s. 237 (Holmlia-drapet). Her drøftet Høyesteretts kjæremålsutvalg om det var sannsynlig at det forelå positiv tilskyndelse i tilknytning til drapet på Benjamin Hermansen i forbindelse med varetektsfengslingen av de to som var siktet for medvirkning til drapshandlingen. I forhold til den ene av de to ble det lagt til grunn at han ikke hadde deltatt i tilstrekkelig grad til å kunne begrunne straffansvar. Men i forhold til den andre tiltalte la kjæremålsutvalget vekt på følgende uttalelse fra lagmannsretten:

”Retten finner at det etter en samlet vurdering av det som er forklart om samværet i leiligheten før og etter kjøreturen foreligger overvekt av sannsynlighet for at B og D deltok i den prosess som førte til at E og F dro ut om kvelden, iallfall med det mål å finne noen fargede og « ta » dem. Med det kjennskap de alle hadde til Fs voldsbruk og farlige sinnelag, likeså Es « frustrasjon » er det sannsynlig at de var på det rene med at dette i det minste ville kunne føre til grov vold. De deltok likevel i oppbyggingen av den hetsstemning som utviklet seg. Det er sannsynlighetsovervekt for at deres deltakelse i prosessen var så aktiv at de har tilskyndet forfølgelsen og dermed overskredet grensen for psykisk medvirkning.”

Det vil også her være vanskelig å gi en nøyaktig fremstilling av hvor mye som skal til for at det foreligger positiv tilskyndelse. Men rettspraksis viser at jo mer alvorlig forbrytelsen er og jo mer sannsynlig forestillingen må ha vært hos medvirkeren om at følgene vil inntre, jo mindre skal til for å konstatere psykisk medvirkning.

3.2.3 Rettsstridskravet

Ved formuleringen av et straffebud vil det være vanskelig å ta stilling til alle forhold som kan ha betydning for straffverdigheten av en handling. På bakgrunn av dette er det derfor i mange straffebud tatt inn en reservasjon om at handlingen bare er straffbar hvis den er rettsstridig.⁴⁵ Ikke alle straffebud inneholder en slik rettsstridsreservasjon, det er likevel vanlig å oppstille dette som et tilleggsvilkår.

Med ”rettsstridig” menes det motsatte av rettmessig og kravet om rettsstrid betyr på den måten at det ikke må foreligge noen straffrihetsgrunn. Krav om rettsstrid kommer dermed i tillegg til kravet om at gjerningen må fylle gjerningsinnholdet i straffebudet.

Hvordan grensen mellom hva som er rettmessig og hva som er rettsstridig går vil måtte bero på en konkret vurdering i det enkelte tilfellet. Dette kom klart til uttrykk i Rt. 1979 s. 1492 der førstvoterende uttalte:

”Det vil i det enkelte tilfelle bli domstolenes oppgave å vurdere om andre hensyn må tillegges slik vekt at en handling som i og for seg går inn under gjerningsbeskrivelsen, likevel ikke kan anses som rettsstridig og derfor ikke rammes av vedkommende straffebud.”

I og med at medvirkningsansvaret hører til grensen for hva som er straffbart etter straffebudene er det naturlig å tenke seg at rettsstridskravet spiller en sentral rolle her. For å unngå at medvirkningsansvaret blir for omfattende er det derfor nødvendig at det oppstilles en rettsstridsbegrensning.

Spørsmålet blir om det enkelte straffebud med rimelighet kan antas å ta sikte på å ramme den aktuelle medvirkningen. Under dette må man foreta en vurdering av blant annet medvirkningshandlingens straffverdighet og hvor fjern denne er i forhold til hovedhandlingen.

⁴⁵ Se for eksempel strl. § 246 ”Den som rettsstridig ved ord eller handling krenker en annens æresfølelse eller som medvirker dertil, straffes”

I praksis vil kravet til skyld, særlig der det er krav om forsett, begrense området for straffansvar. Men det må i tillegg foretas en rettstridsreservasjon i forhold til den objektive siden av straffansvaret.⁴⁶

Det er ikke nødvendigvis slik at en ytring skal anses rettstridig selv om det faktisk var denne som påvirket hovedmannen til å begå en straffbar handling. Hvis en kvinne forteller sin bror at hennes mann er voldelig mot henne har hun ikke nødvendigvis medvirket psykisk dersom broren kontakter mannen og øver vold mot ham. Dersom kvinnen fortalte dette fordi hun var fortvilet og ønsket å få hjelp og råd kan hun hvertfall ikke stilles til ansvar. Vanskeligere blir det å bedømme dersom hun sa det til sin aggressive bror som hun visste kom til å handle slik han gjorde. I utgangspunktet må det være en alminnelig frihet til å formidle opplysninger uten at medvirkningsansvar er aktuelt.⁴⁷ Men kommer en slik ytring som en oppfordring til et lovbrudd vil denne være rettstridig. Her må man foreta en vurdering av rettstridskravet og de sentrale elementene vil være ytringens objektive karakter og den faren den representerer.⁴⁸

3.2.3.1 Rettstridskravet i forhold til Grl. § 100 og EMK art. 10

Hensynet til ytringsfriheten etter Grl. § 100 og Den Europeiske Menneskerettskonvensjonen (EMK) art. 10, vil kunne tale for at man i det hele tatt ikke kan dømmes for psykisk medvirkning. Men der medvirkerens ytring har ført til at en annen begår en straffbar handling kan man ikke uten videre påberope seg at ytringen er rettmessig på grunnlag av disse hensyn.

Psykisk medvirkning forekommer ofte i form av verbale utsagn. Etter Grl. § 100 andre ledd kan man ikke holdes ansvarlig for å ha meddelt eller mottatt forskjellige former for opplysninger. Det er dette som er selve kjernen i ytringsfriheten. I bestemmelsens tredje ledd er det imidlertid åpnet for innskrenkninger av denne retten. Her fremgår det av andre punktum at det kan settes grenser for ytringsfriheten når særlige tungtveiende hensyn gjør det forsvarlig holdt opp mot ytringsfrihetens begrunnelser. Det vil altså

⁴⁶ Husabø (1999) s. 143

⁴⁷ Husabø (1999) s. 144

⁴⁸ Husabø (1999) s. 143

være snakk om tungtveiende hensyn som kan rettferdiggjøre en begrensning i yringsfriheten.⁴⁹

Et eksempel på avveining mellom yringsfriheten og oppmodning til ulovlige handlinger fastsatt i lov finner vi i Rt. 1995 s. 1903. Her hadde formannen i Bygghåndverksfagenes Landsforening oppfordret landets bygghåndverkere til å ta en minstepris på håndverkertjenester på kr 250 per time. Formannen ble tiltalt etter dagjeldende konkurranselov § 3-4 som forbød slike organisasjoner og deres representanter å oppfordre til ulovlige konkurransereguleringer. Høyesteretts flertall (dissens 3-2) kom frem til at denne oppfordringen ikke var rettsstridig da reglene i konkurranseloven må ”tolkes på bakgrunn av vårt grunnleggende yringsfrihetsprinsipp”. Det ble videre uttalt:

”Det som kan volde tvil, er om domfelte her har gått for langt i retning av å antyde et prisnivå for tjenestene. Men jeg finner det avgjørende for vurderingen i hvilken sammenheng ytringen om dette har framkommet. Domfelte har kommet med en åpen ytring som en enkeltstående aktuell kommentar på forespørsel fra en avis på bakgrunn av de spesielle problemer næringen hadde i et distrikt. Selv om domfelte her har kommet med en anbefaling om en bestemt minstepris, finner jeg at bakgrunnen for ytringen, og den sammenheng den er framkommet i, gjør at den ikke kan anses for rettsstridig.”

Høyesterett tolket med dette bestemmelsene i konkurranseloven innskrenkende av hensyn til yringsfriheten og begrunnet dette med at man ellers ville ”kunne legge et for sterkt bånd på den allmenne økonomiske og næringspolitiske debatt”.

Når det gjelder ytringer hvor vi ikke har lovregler som trekker opp rettsstridsgrensen kan det være vanskelig å si hvor nær en oppmuntring til en straffbar handling samtalen må komme før medvirkningsansvar blir aktuelt.

⁴⁹ Fliflet (2008) note 244

En dom som illustrerer hvor en slik grense kan gå finner vi i Rt. 1983 s. 3. Her ble en 16 år gammel gutt dømt til 7 års fengsel for overlagt drap på sin far.

Retten var av den oppfatning at tiltaltes tre eldre søsken hadde bidratt til å danne et hat til faren hos den tiltalte, eller at de hadde bidratt til å videreutvikle en slik følelse hos ham og dermed skape en hevnløst.

Slik familieforholdene her var må det være naturlig å dele tanker og meninger med hverandre uten at dette nødvendigvis vil kunne betraktes som påvirkning til en straffbar handling. For at man skal nærme seg grensen for straffansvar må det være snakk om mer konkrete drapstanker og planer med hverandre.⁵⁰

Denne grensen var imidlertid veldig nær i et tilfelle der tiltalte sammen med sin bror og svoger hadde sittet på en kafeteria like før drapet og konkludert med at tiltalte på grunn av sin unge alder nok var den som ville få mildest straff.

Likevel var det ikke her snakk om en konkret handling og dermed kan heller ikke en slik samtale sies å være rettsstridig. Det kom imidlertid frem at under dette møtet så hadde også tiltalte fått overrakt en hagle av sin bror. Det skal her sies at dersom det ikke hadde vært for at tiltalte brukte en annen hagle til å begå drapet, så ville antakelig broren kunne straffes for fysisk medvirkning. Poenget her er at kombinasjonen av det som ble sagt og gjort må kunne tale for at det foregikk en mer direkte påvirkning fra brorens side til å iverksette den straffbare handlingen. I sammenheng med det som ble gjort må ytringene som ble gitt under møtet kunne anses som en oppfordring til lovbruddet. Det vil da ikke lenger være snakk om rettmessige ytringer og ytringsfriheten vil dermed heller ikke kunne begrense rettstridskravet i dette tilfellet. I denne saken var broren siktet for psykisk medvirkning, men på grunn av manglende bevis måtte siktelsen mot ham frafalles.

EMK art. 10 verner retten til å motta og gi videre informasjon. Men også alminnelige rettstridssynspunkter tilsier at det må være et vidt spillerom for formidling av alle typer

⁵⁰ Husabø (1999) s. 149

informasjon uten at medvirkningsansvar skal være aktuelt. Så lenge ikke opplysninger fører til noen vesentlig økning i faren for at informasjonen motiverer til en straffbar handling, må medvirkningsansvar være utelukket.⁵¹

I forhold til informasjonsretten er det viktig å skille mellom sann og falsk informasjon. Falsk informasjon er ikke vernet av ytringsfriheten og vil innebære en større fare enn sann informasjon. Her ligger det ikke noe sannhet til grunn for informasjonen og dermed kan man styre informasjonen i den retning man anser det best tjenlig for å oppnå ønsket resultat. Dette vil gjerne bli ansett som rettstridig i forhold til et eventuelt medvirkningsansvar. Dette kan belyses ved å ta utgangspunkt i eksempelet ovenfor der kvinnen fortalte sin bror om sin voldelige mann. Dersom opplysningen fra kvinnen ikke var sann var den heller ikke rettmessig og kvinnen ville kunne holdes ansvarlig for medvirkning.

Selv om å gi videre sann informasjon i de fleste tilfeller ikke innebærer en økning i faren for å motivere til en straffbar handling vil ikke dette uten videre være rettmessig. Her må det foretas en vurdering om informasjonen som ble gitt kun var ment informativt eller om det faktisk lå en oppfordring bak denne. Dersom du forteller kameraten din om at naboen din aldri låser fast sykkelen hjemme, vil det bero på en vurdering i hvilken sammenheng denne informasjonen ble gitt hvorvidt den er rettmessig eller rettsstridig. Hvis opplysningen om sykkelen ble gitt idet du fortalte hvor trygt det er i nabolaget og belyste dette med eksempelet om at naboen aldri har blitt frastjålet sykkelen selv om den alltid står ulåst foran døren, vil ikke dette være rettstridig. Hvis derimot kameraten din forteller deg at han ønsker seg en sykkel men ikke har råd og du da sier at det står en ulåst sykkel hos naboen, vil dette kunne ligne mer på en oppfordring. Her må man kunne si at informasjonen kan sammenlignes med en tilskyndelse til en straffbar handling og informasjonen vil dermed ikke kunne sies å være vernet av EMK art. 10.

⁵¹ Husabø (1999) s. 144

3.3 Subjektive vilkår for medvirkningsansvaret

For å kunne stilles strafferettslig ansvarlig er det grunnleggende prinsipp at gjerningspersonen har utvist tilstrekkelig grad av skyld. De to hovedformene for skyld er forsett og uaktsomhet. Der skyldkravet er forsett kan man ikke straffes for medvirkning hvis man ikke er klar over at hovedmannen skal begå en straffbar handling. Der skyldkravet er uaktsomhet kan man ikke straffes med mindre man burde være klar over at hovedmannen skal gjennomføre en straffbar handling.

Dersom skyldkravet er forsett, må forsettet dekke hele det objektive gjerningsinnholdet i straffebudet som medvirkningen knytter seg til. Dette såkalte dekningsprinsippet, i tillegg til prinsippet om at enhver må svare for egen skyld, er hovedsakelig de to prinsipper som gjør seg gjeldende når man skal avgjøre om medvirkeren har handlet med tilstrekkelig grad av skyld.

3.3.1 Dekningsprinsippet

I og med at det ved medvirkning dreier seg om grad av skyld både hos medvirker og hovedmann er det flere kombinasjoner av disse som kan oppstå. Det kan dreie seg om forsettlig medvirkning til forsettlig handling, om forsettlig medvirkning til uaktsom handling, om uaktsom medvirkning til forsettlig handling og om uaktsom medvirkning til uaktsom handling.

Dekningsprinsippet innebærer at medvirkeren må ha handlet med tilstrekkelig grad av skyld i forhold til alle elementene i straffebudets gjerningsbeskrivelse. Prinsippet gjelder så vel forsettelige som uaktsomme handlinger.

I det følgende vil jeg gå gjennom noen problemstillinger som reiser seg i forhold til dekningsprinsippet.

3.3.1.1 Krav om fullføringsforsett

For å kunne bli straffet for forsettlig medvirkning må forsettet dekke fullføring av det som er beskrevet i straffebudet. Det er ikke nok at medvirkeren har forsett om at det vil

komme et forsøk på å begå den aktuelle forbrytelsen.⁵² Det at han tror at det kun skal gjøres et forsøk er altså ikke nok. Medvirkeren må ha ønsket at faren eller følgen skal inntre. Dersom medvirkeren har utvist fullføringsforsett og hovedhandlingen ikke blir gjennomført, kan medvirkeren kun bli straffet for forsøk på medvirkning.

Et klart eksempel på dette har vi i Rt. 1980 s. 961. Her hadde tiltalte tyvlånt og kjørt farens bil i alkoholpåvirket tilstand. Han forsøkte å få foreldrene til å si at det var de som hadde kjørt, men dette nektet foreldrene å gjøre. Tiltalte ble her dømt for forsøk på medvirkning til falsk forklaring. Grunnen til dette var at tiltalte hadde forsett om at den falske forklaringen skulle gjennomføres, men han ble kun dømt for forsøk idet foreldrene ikke gjennomførte denne handlingen.

3.3.1.2 Krav om "dobbel forsett"

Medvirkningshandlinger dreier seg gjerne om tilfeller der medvirkeren ønsker at hovedmannen skal overtre et straffebud. Medvirkeren bidrar dermed som han gjør for at denne overtredelsen skal skje. Forsettet til en medvirker kan dermed sies å bestå av to ledd, et i forhold medvirkningshandlingen og et i forhold til hovedhandlingen.

For det første må medvirkeren ha forsett i forhold til sin egen del. Han må se på sin egen handling som en foranledning til selve hovedhandlingen. Han må dermed ha forsett om at hans egen handling vil stå i en medvirkende årsakssammenheng til hovedhandlingen.⁵³ For det andre må medvirkeren ha forsett i forhold til at hovedmannen kommer til å fullføre den straffbare handling, altså fullføringsforsett. Han vil dermed ha forsett både i forhold til sin egen handling og i forhold til hovedhandlingen.

I og med at en medvirkers forsett har to ledd, kan en tenke seg tilfeller der kravet til forsett er fraværende ved ett av leddene.

⁵² Husabø (1999) s. 239

⁵³ Husabø (1999) s. 240

Der kravet til forsett er oppfylt i forhold til hovedhandlingen, men ikke i forhold til medvirkers egen del, kan tenkes der medvirkeren er klar over hovedmannens planer om å begå en forbrytelse. Han har ikke noe i mot det, men han ønsker ikke selv å bidra. For hovedmannen kan dette virke som et samtykke til overtredelsen. Men da medvirkeren her ikke har hatt noe ønske om å bidra har det heller ikke foreligget noen form for positiv tilskyndelse, dermed er ikke dette tilstrekkelig for å ilegge medvirkningsansvar. Medvirkeren må ha hatt et ønske om at hans holdning har virket inn på hovedmannen for at kravet til dobbelt forsett skal være oppfylt. Der et slikt ønske ikke foreligger kan man eventuelt kun dømmes for uaktsomhet.

Det kan også tenkes at kravet til forsett er oppfylt i forhold til medvirkers egen del men ikke i forhold til hovedhandlingen. Et eksempel på dette finner vi i den tidligere omtalte Lillehammer-saken⁵⁴ hvor fire personer ble dømt for medvirkning til drap. Tre av disse ble dømt for medvirkning til forsettelig drap idet disse hadde hatt forsett om at de andre i gruppen kom til å utføre drapet. Den fjerde, en kvinne, ble dømt for uaktsomt å ha medvirket til drap. Kvinnen hadde ikke vært fullt ut klar over aksjonens mål og det ble dermed lagt til grunn at hun ikke hadde utvist forsett i forhold til hovedgjerningen. Da slikt forsett var fraværende kunne hun ikke dømmes for forsettelig medvirkning til drap. Høyesterett kom imidlertid til at hun *burde ha forstått* at utfallet av hovedhandlingen ville ende med drap og hun ble dermed dømt for uaktsom medvirkning til drap.

I slike tilfeller der kravet til forsett er oppfylt i forhold til medvirkers egen del men ikke i forhold til hovedhandlingen, vil det bli nødvendig å problematisere to forhold: Hvor konkret må forestillingen om hovedgjerningen være for at medvirkeransvar skal foreligge og kan medvirkeren stilles til ansvar når resultatet av forbrytelsen er av et annet omfang eller en annen art enn det medvirkeren hadde forsett om?

⁵⁴ Rt. 1974 s. 382, omtalt under punkt 2.2.4

3.3.1.3 Krav til konkretisering av forsett

Vilkåret om at det må foreligge forsett hos medvirkeren i forhold til hovedhandlingen reiser spørsmål om hvor konkret forestillingen om hovedgjerningen må være før det foreligger medvirkningsansvar.

At medvirkeren er klar over at han skal bidra til en eller annen forbrytelse er ikke tilstrekkelig. Forsettet skal dekke gjerningsbeskrivelsen i et straffebud og det er dermed nødvendig, i det minste, å vite hvilket straffebud det dreier seg om. I tillegg må forsettet være konkretisert til en fastsatt overtredelse av det aktuelle straffebudet.⁵⁵

Som eksempel kan en tenke seg at onkelen forklarer nevøen sin hvordan han kan smugle narkotika på en slik måte at han vanskelig blir tatt. Her vil det være sammenheng mellom forklaringen fra onkelen og nevøens senere smugling av narkotika, men spørsmålet er om onkelen kan holdes ansvarlig for ethvert tilfelle av smugling som nevøen senere foretar seg. Onkelens forsett dekker overtredelsen av et bestemt straffebud, men det dekker ikke nødvendigvis ethvert tilfelle av smugling som blir utført. Forsettet må være bestemt til en eller flere bestemte tilfeller av smugling, og onkelen kan dermed ikke holdes ansvarlig for enhver smuglervirksomhet nevøen i ettertid bedriver.

Men at hovedhandlingen er konkretisert ned til den minste detalj vil ikke være nødvendig for å konstatere straffansvar for medvirkning. Dette kommer tydelig frem i Rt. 2008 s. 1432 som gjaldt medvirkning til ranet av Munch-maleriene ”Skrik” og ”Madonna”. Her ble det i rettsbelæringen fra lagmannen uttalt at forsettet måtte være rettet mot det konkrete ranet, altså Munch-ranet, og det ble understreket at det ikke var tilstrekkelig for domfellelse at forsettet var rettet mot et eller annet grovt ran innen rimelig tid. Påtalemyndighetene anket lagmannsrettens avgjørelse med den vurdering at det var feil å kreve at forsettet måtte gjelde det konkrete ranet og ikke et grovt ran som sådan. Ankeutvalget var enig dette og uttalte:

⁵⁵ Husabø (1999) s. 242

”For å kunne domfelle for medvirkning til grovt ran er det verken et krav at ranet er rettet mot en bestemt fysisk eller juridisk person, eller at det dreier seg om en bestemt form for gjenstand. Slike forhold vil derimot etter omstendighetene kunne være av stor betydning ved en eventuell straffutmåling.

Følgelig er det heller ikke et vilkår for domfellelse at forsettet omfatter hvem den fornærmede er, eller hva som blir borttatt – så lenge forsettet knytter seg til at det blir begått et grovt ran innen rimelig tid.”

3.3.1.4 Avvik mellom medvirkerens forsett og den utførte forbrytelsen

Der kravet til forsett er oppfylt i forhold til medvirkerens egen del, men ikke i forhold til hovedhandlingen blir det neste spørsmålet om medvirkeren kan stilles til ansvar når resultatet av forbrytelsen avviker fra medvirkerens forsett.

For det første er det viktig å ha klart for seg at i tilfellene der medvirkeren har hatt fullføringsforsett i forhold til en bestemt forbrytelse og han har satt i gang medvirkningshandlingen i forhold til denne, vil han alltid kunne straffes for forsøk.⁵⁶ Der hovedmannen i tillegg fullfører forbrytelsen, slik medvirkeren hadde forsett om, vil han kunne straffes for fullført medvirkning.

Det er imidlertid ikke alltid slik at hovedhandlingen utarter seg helt som man hadde tenkt. I denne sammenheng må vi skille mellom to type tilfeller. Det ene er der hovedmannen gjør noe mindre enn det medvirkeren hadde forestilt seg, det andre er der hovedmannen gjør noe mer.

I de tilfeller der hovedmannen gjør noe mindre enn det medvirkeren hadde forsett om vil medvirkeren bare kunne straffes for forsøk på medvirkning.⁵⁷ Der hovedmannen skal ta livet av en annen person, men kun ender opp med å skade ham, kan ikke medvirkeren straffes for medvirkning til drap. Han kan straffes for medvirkning til legemsbeskadigelse, men kan kun straffes for forsøk på medvirkning til drap.

⁵⁶ Husabø (1999) s. 243

⁵⁷ NOU 1992:23 s. 78

Der hovedmannen har gjort noe mer enn det medvirkeren hadde forsett om må det skilles mellom to tilfeller: tilfeller der hovedhandlingen er av et annet *omfang* enn det medvirkeren hadde forsett om og tilfeller der hovedhandlingen er av en annen *art*.

I de tilfeller der hovedmannen har overskredet omfanget av forbrytelsen vil medvirkeren vanskelig kunne dømmes for medvirkning til dette. Man kan tenke seg at hovedmannen støter på eieren av huset idet han bryter seg inn og i den uventede situasjonen som oppstår ender han opp med å bruke grov vold mot huseieren. Det medvirkeren hadde forestilt seg kom til å være et grovt tyveri etter strl. § 258 ender opp med å bli et grovt ran etter strl. § 267. Medvirkeren kan ikke da dømmes for medvirkning til grovt ran idet hans forsett var av et langt mindre omfang. Men han vil naturligvis kunne dømmes for medvirkning til grovt tyveri idet hovedmannen fullførte dette og i tillegg gikk utover omfanget av denne forbrytelsen.

I tilfeller der forbrytelsen er av en annen art er også utgangspunktet at medvirkeren bare kan straffes for den del som forsettet dekker. Tenker vi oss eksempelet ovenfor, der medvirkeren regnet med at hovedmannen skulle begå et tyveri, men i stedet dreper offeret, vil vi være over i en forbrytelse av en annen art. I dette tilfellet vil ikke drap være omfattet av medvirkerens forsett, og han kan dermed ikke dømmes for medvirkning til drap. Hvis tyveriet i dette tilfellet ikke ble gjennomført kan medvirkeren heller ikke straffes for medvirkning til fullført tyveri idet forbrytelsen ikke ble utført. Han vil derimot kunne straffes for forsøk på medvirkning til tyveri. Hvis tyveriet ble gjennomført i tillegg til drapet kan medvirkeren naturligvis straffes for fullført medvirkning til tyveriet.

Et ytterpunkt finner vi i Rt. 1995 s. 1228 (Andrawes-kjennelsen II). Her hadde tiltalte kapret et fly sammen med flere andre. Under kapringsaksjonen drepte hovedmannen flykapteinen ved å skyte ham. Lagmannsretten la til grunn at

”selv om drapet fant sted mens flyet var kapret, ser flertallet drapet som en selvstendig handling, atskilt fra selve flykapringen. Drapshandlingen fremtrer verken som et

nødvendig eller rasjonelt begrunnet ledd i å opprette kaprersituasjonen eller i å oppnå flykaprernes bakenforliggende mål. C var alene om så vel beslutningen om å ta kapteinens liv som selve drapshandlingen.”

Høyesterett var uenig i dette og begrunnet det med at

”de som deltar i flykaping – eller iallfall en flykaping av den karakter som det her dreier seg om – må ha et medvirkeransvar for drap som skjer under kaping med mindre det foreligger spesielle omstendigheter som peker i motsatt retning. ... Den enkelte deltaker kan heller ikke fralegge seg sitt ansvar ved å underordne seg en leder, som har absolutt kommandomyndighet.”

Høyesterett kom ikke med noen videre begrunnelse, men det avgjørende her må ha vært at når en flykaping av dette omfang, og som gjennomføres med skytevåpen, vil det foreligge en risiko for at noen blir drept. Hensynet til prevensjon veier her tungt idet det er viktig å motarbeide deltagelse i slike alvorlige og straffbare handlinger.⁵⁸

3.3.2 Prinsippet om at enhver må svare for egen skyld

I medvirkningstilfellene innebærer prinsippet om at enhver må svare for egen skyld at hovedmannen og medvirkerens handlinger vurderes uavhengig av hverandre.

Medvirkeransvaret er imidlertid ikke helt uavhengig av hovedmannens ansvar. Hvis medvirkeren skal kunne straffes for fullbyrdet handling må hovedmannen ha fullført hovedhandlingen. Der hovedmannen ikke har fullbyrdet hovedhandlingen kan medvirkeren kun straffes for forsøk på medvirkning. På denne måten er ikke medvirkers ansvar helt uavhengig av hovedmannens ansvar.

Men for spørsmålet om en medvirker kan straffes er det uvesentlig om hovedmannen er straffansvarlig eller ikke. Der en hovedmann ikke kan straffes fordi han ikke oppfyller

⁵⁸ Eskeland (2006) s. 205

straffbarhetsvilkårene, han er for eksempel mindreårig eller utilregnelig, vil ikke dette ha betydning for om medvirkeren kan straffes.

At det foretas en individuell vurdering innebærer at den enkelte bedømmes ut fra den skyld han har utvist. Hovedregelen om straffansvar i norsk rett er at det kreves forsett.⁵⁹ Uaktsomhet straffes bare der dette fremgår av straffebudet. En medvirkers handling kan være både forsettelig og uaktsom. Der medvirkningen er forsettlig vil skyldkravet samsvare mellom medvirkningshandlingen og hovedhandlingen der skyldkravet er forsett. Dette vil ikke være tilfellet der medvirkningen er uaktsom. For å kunne straffes for den uaktsomme medvirkningshandlingen må dermed denne rammes av en straffebestemmelse. En uaktsom medvirker kan for eksempel ikke straffes etter strl. § 233 om forsettlig drap. Men siden uaktsomt drap rammes av et eget straffebud i strl. § 239, kan medvirkeren etter denne straffes for uaktsomheten.

4 I HVILKEN GRAD KAN PASSIVITET FØRE TIL MEDVIRKNINGSANSVAR?

4.1 Innledende bemerkninger

I medhold av legalitetsprinsippets krav om lovhjemmel, kan en unnlattelse bare straffes der den er omfattet av ordlyden i en straffebestemmelse. Det finnes ingen alminnelig lovfestet plikt i norsk rett til å hindre at et straffbart forhold oppstår.

Ved å lovfeste enkelte handlinger forbyr imidlertid straffeloven en del unnlattelser. Dette kommer tydelig frem i de straffebudene som påbyr en bestemt handling. Eksempel på et slikt påbud har vi i lov om toll og vareførsel hvor det fremgår at man plikter å fortolle visse varer som tas inn i landet. Det er imidlertid mer vanlig at straffebudet beskriver det straffbare forhold som en aktiv handling. Klare eksempler på dette finner vi i strl. § 233 om å forvolde en annens død og i strl. § 195 om å ha seksuell omgang med barn under 14 år. I disse tilfellene er den aktive handlingen det straffbare.

⁵⁹ Strl. § 40

Spørsmålet om man kan holdes ansvarlig for passiv medvirkning oppstår i tilfellene der man ved en eventuell handling kunne ha motvirket det straffbare forhold.

Hovedregelen i norsk rett er at det kreves en positiv tilskyndelse for å kunne dømme for medvirkning.⁶⁰ Ren passivitet vil som regel ikke kunne straffes som medvirkning.⁶¹ I den tidligere nevnte dommen i Rt. 1907 s. 333⁶² fremgår det at passivitet ikke kan likestilles med strafferettslig medvirkning. Her var det et krav om at medvirkerens opptreden hadde styrket hovedmannens forsett, og i et slikt tilfelle hvor medvirkeren forholdt seg passiv kunne ikke dette sies å foreligge.

Likevel finnes det eksempler fra rettspraksis hvor Høyesterett har dømt medvirkeren for å ha forholdt seg passiv i forhold til hovedgjerningen.⁶³ Da hovedregelen er at passivitet ikke begrunner medvirkningsansvar må det i disse tilfellene foreligge særlige forhold som likevel begrunner straffbarhet.

Problemstillingen for denne delen av avhandlingen blir dermed når man kan holdes strafferettslig ansvarlig for å ha forholdt seg passiv.

I teorien er straffansvaret knyttet til det å unnlate å foreta en handling noe forskjellig beskrevet. Andenæs skriver om ”straffbar unnlattelse” og etter hans syn kan unnlattelsen ses på som psykisk medvirkning når den kan oppfattes som et samtykke til det straffbare forhold.⁶⁴ Det oppstår dermed en handleplikt hos vedkommende dersom han skal ta avstand fra det straffbare forhold. Etter Husabøs fremstilling er det passiviteten i seg selv som er straffbar og han oppstiller dette som en egen form for medvirkning, ”passiv medvirkning”.⁶⁵

⁶⁰ Se for eksempel Rt. 1926 s. 581

⁶¹ Andenæs (2004) s. 329

⁶² Se s. 21

⁶³ Se for eksempel Rt. 1998 s. 1679 og Rt. 1999 s. 996, begge omtalt under punkt 4.4.2

⁶⁴ Andenæs (1942) s. 308

⁶⁵ Husabø (1999) s. 175 flg.

Innholdet i begrepene er i stor grad samsvarende: Det dreier seg om en særlig situasjon. Videre er det årsakssammenheng mellom unnlåtelsen/passiviteten og hovedhandlingen, og i tillegg foreligger det et handlingsalternativ for den unnlåtende/passive.

Forskjellen ligger i det at Andenæs har et videre krav om at unnlåtelsen må bli oppfattet som et samtykke av hovedmannen, mens Husabø derimot legger til grunn at passiviteten i seg selv er straffbar ut i fra tilknytningen til forholdet. Jeg vil komme inn på tilfeller hvor dette er et problem og vil da nærmere forklare de forskjellige synspunkter.

Etter begges syn er det i situasjoner der en aktiv handling kunne ha motvirket et straffbart forhold at et eventuelt medvirkningsansvar blir aktuelt. Jeg vil benytte meg av Husabøs fremstilling når jeg i det følgende skal redegjøre for medvirkningsansvaret og vil derfor holde meg til begrepet passiv medvirkning.

4.2 Passiv medvirkning

Begrepet ”*passiv medvirkning*” kan i utgangspunktet virke noe misvisende. Den naturlige språklige forståelsen av ”*medvirkning*” tilsier at man har gjort noe aktivt. Passivitet er nettopp det motsatte av aktivitet. Likevel kan det å forholde seg passiv, altså å unnlåte å foreta seg noe, ha såpass store konsekvenser at det må kunne forventes handling. Der en slik handling må kunne sies å være forventet, men ikke blir begått, vil det avgjørende bli om den passive opptrer så straffverdig at han dermed bør stilles strafferettslig ansvarlig.

Ansvar for passivitet kan legges til grunn etter de objektive vilkårene om årsakskrav og tilknytningskrav. Kravene til subjektiv skyld og rettsstrid vil naturligvis, som ellers på strafferettens område, også gjelde her. I det følgende vil jeg gå nærmere inn på de objektive vilkårene for så å ta for meg situasjoner hvor tilknytningskravet kan belyse når passivitet kan likestilles med en aktiv handling.

4.3 Årsakssammenheng

Under punkt 3.2.1 redegjorde jeg for hvordan det ikke var krav om årsakssammenheng, men krav om egnethet ved psykisk medvirkning. I dette lå det at medvirkeren hadde styrket hovedmannens forsett til å begå den straffbare handling. På tilsvarende måte blir det her snakk om en hindringssammenheng der en person kan frata hovedmannen en grunn til den straffbare handling, eller gi han en grunn til ikke å begå den straffbare handling.⁶⁶ For at passivt medvirkningsansvar skal foreligge må unnlåtelsen dermed stå i en hindringssammenheng med hovedhandlingen.⁶⁷

Som det ved psykisk medvirkning er nok å gi hovedmannen en ytterligere grunn til å begå den straffbare handling, vil det ved passiv medvirkning være nok å frata hovedmannen en slik grunn.⁶⁸

Etter Andenæs' syn må forutsetningen for at en unnlåtelse skal betraktes som en årsak til resultatet være at den unnlåtende hadde en mulighet til å avverge dette resultatet.⁶⁹ Videre hevder han at det kun vil være snakk om en årsak der en *"etter livets vanlige regel kunne ha en større eller mindre forventning om handling."*⁷⁰ For å ta stilling til om det foreligger en årsakssammenheng må man dermed, etter Andenæs' syn, foreta en vurdering om det faktisk var mulig å hindre den straffbare handling, i tillegg til at man må foreta en skjønnsmessig vurdering av om handleplikten fører til at man burde ha handlet.⁷¹

Etter Husabøs syn vil unnlåtelse fra den passive stå i en hindringssammenheng med resultatet dersom den alternative handlingen enten fysisk eller psykisk ville hindret eller motvirket den straffbare handling.⁷² Det er først når det er konstatert at den alternative handlingen ville ha motvirket den straffbare handling at unnlåtelsen vil være en medvirkende årsaksfaktor til den straffbare handling. Årsakskravet til passiv

⁶⁶ Husabø (1999) s. 183

⁶⁷ Husabø (1999) s. 181

⁶⁸ Husabø (1999) s. 183

⁶⁹ Andenæs (2004) s. 138

⁷⁰ Andenæs (2004) s. 138

⁷¹ Andenæs (2004) s. 138 flg.

⁷² Husabø (1999) s. 184

medvirkning vil dermed være oppfylt. Husabø begrunner dette med at den som verken ved ord eller handling kan motvirke en straffbar handling skal heller aldri måtte stå til ansvar for å ha unnlatt å forsøke dette.⁷³

Ved krav om forsett må den passive ha forsett om at hans egen passivitet står i en medvirkende hindringssammenheng til den straffbare handling. Med det som forut er sagt vil dette ha et noe forskjellig innhold avhengig av om man legger til grunn Andenæs' eller Husabøs syn. I følge Andenæs må denne medvirkende hindringssammenheng innebære at den passive er klar over at hans passivitet virker som et konkludent samtykke. Etter Husabøs syn innebærer det at den passive er klar over at han har en tilknytning til det straffbare forhold og at det forelå handlingsalternativer som var rimelig å kreve og som kunne hindret eller motvirket den straffbare handling.

Rettspraksis har vist seg å legge Husabøs syn til grunn.⁷⁴ Dermed kan det ikke sies å foreligge et krav om at den aktive handlingen, enten fysisk eller psykisk, som burde ha foreligget, ville ha forhindret at den straffbare handlingen ble utført, men den må kunne ha motvirket hovedhandlingen.⁷⁵ En forhindring av det straffbare forhold er altså ingen nødvendig betingelse, det er tilstrekkelig at den alternative handlingen er egnet til å motvirke utførelsen av den straffbare handling.

At det kun er krevet at den alternative handlingen er egnet til å forhindre utførelsen av den straffbare handling ser vi klart i Rt. 1995 s. 355. Her var det snakk om medvirkning til drap i forbindelse med et ran der hovedmannen hadde drept fornærmede med flere knivstikk. Medvirkeren ble her dømt fordi han så hva som skjedde uten å forsøke å hindre hendelsesforløpet.

Selv om medvirkeren i dette tilfellet hadde forsøkt å gripe inn er det ikke gitt at han hadde klart å hindre hovedmannen i å begå drapet. Men om han på en eller annen måte hadde forsøkt å forhindre ham i å begå forbrytelsen kunne dette være egnet til å

⁷³ Husabø (1999) s. 185

⁷⁴ Rt. 1995 s. 355

⁷⁵ Husabø (1999) s. 183

motvirke hovedmannen i å fortsette det straffbare forhold. Da dette ikke ble gjort var det grunnlag for å dømme for medvirkning.

Også der en handling ville ha hindret eller motvirket virkningene av hovedgjerningen vil det bli snakk om en hindringssammenheng.⁷⁶ Dersom du er klar over at noen har plantet falske bevis slik at feil person blir pågrepet, og du kunne ha forhindre dette ved å varsle politiet, vil dette stå i en hindringssammenheng med hovedgjerningen. Etter Husabøs syn vil dette, der tilknytningskravet er sterkt nok, gi grunnlag for medvirkningsansvar.⁷⁷

Et vanskelig spørsmål som reiser seg i praksis er hva og hvor mye som kan og skal forventes av den passive i de ulike situasjoner. Dette vil bero på en konkret vurdering i det enkelte tilfellet. Jeg vil komme inn på spørsmålet under en gjennomgang av spesielle situasjoner hvor handlingsplikt ofte tenkes å oppstå før jeg avslutningsvis oppstiller en sammenfatning av dette.

4.4 Tilknytningskrav

For at passivitet skal kunne likestilles med en aktiv handling ”*må det foreligge en særlig forbindelse mellom den unnlattende og den interessekrenkelse straffebudet retter seg mot*”.⁷⁸ Det er den spesielle tilknytningen som skaper en særlig forventning om en aktiv handling som forklarer hvorfor passivitet bør kunne føre til straffansvar.⁷⁹

Den aktive handling, som medvirkeren bebreides for å ha unnlatt, må ikke ha forhindre at den straffbare handlingen ble utført for at ansvar for passiv medvirkning skal foreligge. Det er tilstrekkelig at handlingen ville ha motvirket hovedgjerningen. Men for at dette ansvaret ikke skal bli for omfattende må det altså foreligge en særlig tilknytning mellom passiviteten og hovedhandlingen. Det er denne tilknytningen som skaper en forventning om handling. Den passive må på et eller annet grunnlag ha en særlig plikt

⁷⁶ Husabø (1999) s. 182

⁷⁷ Husabø (1999) s. 182

⁷⁸ Andenæs (1942) s. 250

⁷⁹ Husabø (1999) s. 186

til å forhindre overtredelsen.⁸⁰ Det er der det foreligger en spesiell plikt til handling man må vurdere om unntak fra utgangspunktet om at passivitet ikke fører til straffansvar bør gjelde. Der dette blir svart bekreftende vil ansvar for passivitet kunne bli aktuelt.

For at ansvar for passivitet skal forekomme må det altså foreligge en spesiell plikt til å handle. I det følgende vil jeg gå gjennom noen typetilfeller hvor slik spesiell plikt til å handle gjerne oppstår.

4.4.1 Over-/underordningsforhold

Overordningsforhold kan utløse medvirkningsansvar der underordnede begår en straffbar handling i tjenesten. Dette illustreres av strl. § 125 som fastsetter at en *”offentlig Tjenestemand, der forleder eller tilskynder nogen ham i offentlig Tjeneste underordnet eller hans Opsyn undergiven Tjenestemand til at forbryde sig i denne Tjeneste, eller som bistaar ham dermed eller vidende lader ham gjøre det⁸¹ ..., straffes efter de samme Straffebud som denne”*. I forarbeidene til den nye straffeloven foreslo Straffelovkommisjonen at § 125 ikke videreføres i den nye straffeloven, spesielt fordi det er foreslått en generell medvirkningsbestemmelse. Etter strl. § 125 er det et krav om at medvirkeren er en offentlig tjenestemann. Straffelovkommisjonen mener at enhver må kunne straffes for slik medvirkning som § 125 omhandler, uavhengig av om vedkommende er tjenestemann eller ikke.⁸²

I forhold til passiv medvirkning vil spørsmålet bli om den overordnede som ikke griper inn kan straffes for å ha forholdt seg passiv. Problemstillingen blir dermed om tilknytningen i form av overordningsforholdet begrunner en hindringsplikt.

I Rt. 1947 s. 69 reiste denne problemstillingen seg der spørsmålet var om en overordnet offiser kunne holdes ansvarlig for medvirkning til tortur utført av en underordnet offiser under andre verdenskrig. Den underordnede hadde mishandlet en avhørt for å få sannheten frem mens den overordnede var til stede uten å gripe inn. Høyesterett la til

⁸⁰ Matningsdal (2010) note 92

⁸¹ Min understreking

⁸² NOU 2002:4 s. 397

grunn at den overordnede hadde ”billiget og godkjent” at den underordnede øvet vold mot fanger under forhør. Overordnedes opptreden ble sett på som et samtykke til den straffbare handling og Høyesterett dømte den overordnede for medvirkning idet det ble lagt vekt på at tiltalte hadde ”tillatt meget som det var hans ubetingede plikt å forhindre, og som han kunne ha forebygget om han hadde villet.”

I dommen ble det lagt vekt på at passiviteten fremstod som et samtykke. Det neste spørsmål blir dermed om det kun er i de situasjoner hvor passiviteten blir ansett som et samtykke at medvirkningsansvar foreligger.

Et tilfelle en kan tenke seg er der den underordnede ikke er klar over at den overordnede har oppfattet situasjonen. Etter Husabøs syn kan ikke dette ha betydning. Husabø mener her at det er passiviteten i seg selv som er det straffverdige. Etter Andenæs’ syn vil ikke den overordnede her kunne straffes idet hans passivitet ikke har hatt noen innvirkning på den underordnede.

Etter min mening må det være Husabøs syn som her er det mest hensiktsmessige. Hensynet til prevensjon og straffverdighet taler også for Husabøs syn. Der den overordnede har en spesiell plikt til å gripe inn vil det ha lite for seg om det avgjørende for hans straffbarhet ligger i den underordnedes oppfatning av situasjonen. Den individuelle vurdering av gjerningspersonen vil også tale for at det ikke må være opp til den underordnedes forståelse av situasjonen hvorvidt passiviteten fra overordnedes side er straffverdig eller ikke.

Matningsdal er også av denne oppfatning idet han hevder at det ”*neppe [kan] oppstilles et absolutt vilkår om at den overordnedes kan regnes som et konkludent samtykke*”.⁸³

En overordnet kan, i kraft av sin stilling, etter dette ha en spesiell plikt til å gripe inn. Uavhengig av om den underordnede er klar over den overordnedes kunnskap om situasjonen vil en passivitet fra den overordnedes side kunne føre til straffansvar for passiv medvirkning.

⁸³ Matningsdal (2008) s. 369

Her må det kunne forventes at den overordnede, i kraft av sin stilling, handler på en slik måte at det ulovlige forhold opphører.

4.4.2 Tilknytning til tingen eller hvor handlingen foregår

En annen situasjon som reiser spørsmål om passivitet kan utløse medvirkningsansvar er der det foreligger en slik tilknytning til tingen eller hvor handlingen foregår at det dermed oppstår en spesiell plikt til å gripe inn.

Et slikt tilfelle finner vi i Rt. 1998 s. 1679. Saken dreide seg om ulovlig sjenking av alkohol i lokalene til en motorsykelklubb. Det lot seg ikke bevise hvem som hadde stått for eller godkjent salget. Problemstillingen for Høyesterett var om de tiltalte ved sin tilstedeværelse kunne straffes for medvirkning. Sjenkingen hadde pågått over en lengre periode og i et stort omfang uten protester fra noen av de tiltalte. Høyesterett kom til at dette måtte forstås som et stilltiende samtykke, og for å unngå å bli medskyldige måtte de tiltalte ha foretatt seg noe for å hindre sjenkingen. Ut i fra tilknytningen forelå det altså her en plikt til å gripe inn. Dette ble ikke gjort, og de tiltalte ble dermed dømt for medvirkning til ulovlig sjenking av alkohol.

Det kan tenkes situasjoner hvor eieren av en gjenstand ikke kan straffes for medvirkning til den ulovlige bruken av gjenstanden, men hvor vedkommende kan straffes for ikke å ha brakt den ulovlige bruken til opphør. Hvor slike situasjoner kan oppstå vil jeg belyse ved å se på to tilfeller fra rettspraksis.

Den første finner vi i Rt. 1999 s. 996. Her hadde eieren av et fiskegarn latt være å gripe inn ved andres ulovlige bruk av hans garn. Det ble slått fast at ”[d]et klare rettslige utgangspunkt er at en eier normalt ikke kan straffes for andres benyttelse av hans ting”. Videre ble det lagt til grunn at der omstendighetene ligger slik an at eieren ”har en særlig og nærliggende foranledning til å gripe inn” overfor ulovlige forhold som lett kan avbøtes, vil utgangspunktet kunne fravikes. I dette tilfellet var garnet festet til tiltaltes brygge. Samtidig med at det omstridte garnet lå ute hadde tiltalte tatt inn andre garn fra samme brygge. Her hadde det vært enkelt for tiltalte å ta opp det aktuelle garnet

eller eventuelt senke det, slik at det lå lovlig. Høyesterett slo fast at det forelå en plikt til å gripe inn og garneieren kunne dermed holdes strafferettslig ansvarlig for ikke å ha forhindret det straffbare forhold. Han ble dermed dømt for medvirkning til ulovlig garnfiske ved å ha forholdt seg passiv.

Det andre tilfellet finner vi i Rt. 2003 s. 902. Her hadde en mann lånt bort en del av sine forretningslokaler for oppbevaring av møbler og løsøre. Etter en stund startet låneren, som i dette tilfellet var svigerfaren, produksjon av hjemmebrent uten at tiltalte var klar over det. Etter at eieren ble klar over forholdet hadde han gitt uttrykk for at han mislikte det, men han grep ikke inn for å forhindre at produksjonen fortsatte. Eieren ble frifunnet for medvirkning til fortsatt produksjon idet det ble lagt vekt på at lokalet i utgangspunktet ble stilt til disposisjon for et legitimt formål, som det også i hele perioden ble benyttet til, i tillegg til at det ikke dreide seg om et regulært utleieforhold, men en vederlagsfri hjelp til et familiemedlem. Videre hadde heller ikke tiltalte mottatt eller drukket av det som ble produsert. Høyesterett fant dermed at det ikke var tilstrekkelig å dømme for passiv medvirkning.

Et spørsmål som her reiser seg er hvorfor Høyesterett kommer til ulike resultater i disse to avgjørelsene. I begge situasjoner ble det oppdaget ulovlig bruk som man forholdsvis enkelt kunne ha grepet inn og forhindret. I Rt. 1999 s. 996 hadde tiltalte lett kunnet ordne opp i det ulovlige garnet mens han holdt på med andre garn i samme område. Tilsvarende kunne tiltalte i Rt. 2003 s. 902 relativt enkelt ha forhindret fortsatt produksjon av hjemmebrent. Tiltalte hadde riktignok gitt uttrykk for at han mislikte forholdet, men her kunne han forholdsvis enkelt ha grepet inn på andre måter for å hindre at forholdet fortsatte, for eksempel ved å frata nøkler eller lignende. Ut i fra dette mener jeg at utgangspunktet for avgjørelsene er relativt like. Men i Rt. 1999 s. 996 ble det i tillegg til det som tidligere er nevnt lagt vekt på at det var *”uforsvarlig at han ikke hadde foretatt seg noe, hensett til den interesse som bestemmelsen skal verne”*, altså hensynet til vern av bestanden av anadrome laksefisk og å lette kontrollen med at regelverket overholdes. Hensynet til prevensjon og straffverdighet taler her i retning av straffbarhet. Det finnes ikke et tilsvarende interessevern i Rt. 2003 s. 902. I tillegg uttalte førstvoterende i denne saken at *”det heller ikke dreide seg om et straffbart*

forhold av slik særlig alvorlig karakter at det kunne utløse en plikt til å søke det avverget". Med dette taler ikke hensynet til prevensjon og straffverdigheten i samme retning her som i situasjonen i Rt. 1999 s. 996.

Hva som kan forventes av den passive vil naturligvis variere. Men rettspraksis viser at der en med enkle midler kan forhindre det ulovlige forhold kreves det mer av den passive. I tillegg spiller hensynet til prevensjon en sentral rolle her da det stilles høyere krav til den passive i de tilfeller der prevensjonshensynet veier tungt.

4.4.3 Forutgående, farevoldende handling

Passivitet kan også medføre medvirkningsansvar der det foreligger en forutgående, farevoldende handling. Straffelovkommisjonen bruker som eksempel der to personer banker opp en tredjeperson og den ene mister besinnelsen og dreper offeret uten at den andre griper inn.⁸⁴ I et slikt tilfelle vil det være naturlig å anvende straff for unnlatsen av å gripe inn på bakgrunn av tilknytningen man har til utviklingen.

I den tidligere nevnte avgjørelsen i Rt. 1995 s. 355⁸⁵ ble det slått fast at da den ene raneren grep til kniv, utløste dette en særlig plikt hos den andre til å *"avbryte ranet og det videre hendelsesforløp"*. Da den tiltalte ikke forsøkte å stanse ranet da han så at hovedmannen dro frem en kniv, var dette dermed tilstrekkelig til å dømme for medvirkning til drap.

Et tilsvarende eksempel finner vi i Rt. 1996 s. 873. Her hadde to brødre angrepet en person som hadde bedt dem om å dempe støyende musikk. En tredje person ble angrepet av noen andre fra leiligheten hvor det ble spilt musikk. I motsetning til avgjørelsen i Rt. 1995 s. 355 ble her brødrene frifunnet for medvirkning til vold mot den tredje personen. Her uttalte førstvoterende:

"Jeg forstår lagmannsretten slik at medvirkningsansvaret utelukkende er bygget på at det i angrepet på D lå en tilskyndelse til angrep på C. Dette er å strekke

⁸⁴ Ot.prp.nr 90 (2003-2004) s. 412

⁸⁵ Se s. 40

medvirkningsansvaret for langt. Da brødrene gikk løs på D, var C ikke til stede, og jeg kan ikke se at deres handlemåte kan anses å innebære noen bevisst oppfordring til voldsanvendelse overfor henne. At D ble angrepet, kan nok ha vært en medvirkende årsak til angrepet på henne, men dette er ikke tilstrekkelig til at brødrene kan dømmes for medvirkning. Det kan bebreides dem, slik lagmannsretten også har gjort, at de ikke stoppet angrepet på D da de så hvordan det hele utviklet seg, men heller ikke dette kan – i den situasjon som forelå - føre til et medvirkningsansvar. I så måte er forholdet forskjellig fra situasjonen i dommen iRt-1995-355”

Et annet eksempel på at en forutgående, farevoldende handling førte til ansvar for å ha forholdt seg passiv finner vi i Rt. 2002 s. 1717 (Orderud-kjennelsen). Her hadde en av de tiltalte i saken skaffet våpen som senere ble brukt til å ta livet av ekteparet Orderud og deres datter. Det var først etter at våpnene var overlevert at hun ble klar over at de skulle brukes til drap. Hun deltok ikke selv i planleggingen av drapene, men Høyesterett dømte likevel for medvirkning til overlagt drap idet hun

”med denne kunnskap, og etter overlegg, ikke gjorde noe for å ta tilbake pistolene eller på annen måte motvirke at de ble benyttet, har hun ved sin unnlåtelse gjort seg skyldig i overlagt medvirkning til forsettelig drap.”

Et ferskt eksempel på ansvar for passivitet utløst ved en forutgående, farevoldende handling finner vi i Rt. 2009 s. 1365. Her var det snakk om inndrivelse av narkotikagjeld ved hjelp av grove trusler. Tiltalte hadde tidligere vært involvert i narkotikakriminalitet med to andre. Disse to ble pågrepet og dømt til fengsel i hver sin sak. Narkotikaen ble i begge tilfellene beslaglagt. Tiltalte tapte penger på disse beslagene og han mente de to var ansvarlige og krevde oppgjør fra dem. Da de ikke var villige til å betale engasjerte tiltalte en tredjeperson for å bistå som torpedo ved inndrivelsen av pengene. Ved et av møtene rettet torpedoen en pistol mot hodet til ”skyldneren” samtidig med at trusler ble fremsatt. Tiltalte hevdet i forhold til dette at han ikke var klar over at torpedoen kom til å true med skytevåpen og at han dermed ikke kunne dømmes for medvirkning til dette. Høyesterett var ikke enig idet det ble bygget på rettsbelæringen fra lagmannsretten:

”Hvis hovedmannen går lenger enn det medvirkeren forutsatte, kan medvirkeren normalt ikke straffes for det overskytende. F eks kan en som skal stå vakt ved et innbrudd ikke straffes for medvirkning til drap hvis den som fysisk begikk innbruddet dreper noen inne i huset. Her må hver vurderes for seg. Men i vår sak har ingen, etter min mening, gått så langt at den andre ikke hefter for det hele. Dersom A som var med B ikke skal regnes som medvirker til trusselen med våpenet, måtte A ha gitt klart uttrykk for at han ikke ville være en del av det hele. Det var jo A som skulle innfordre beløpet. Dersom det var overraskende for A at våpenet kom frem, måtte A – i hvert fall når det ble rettet mot Ds hode – ta klart avstand fra trusselen. Her er det verken i ord eller handling gitt noe uttrykk for at han ikke var med videre.”

Tiltalte hadde altså en særlig plikt til å gripe inn for å unngå medvirkningsansvar og da dette ikke på noen måte ble gjort ble tiltalte dømt for medvirkning.

4.4.4 Særlig om personer som bor sammen

Spørsmålet om passivitet kan begrunne straffansvar står i en særlig problemstilling der hovedmannen bor sammen med den eventuelle medvirkeren. Slike type saker dreier seg gjerne om hjemmebrenning eller oppbevaring eller omsetting av narkotika i felles hjem. Der samboerne begge har rett til å bo i boligen, er utgangspunktet at man ikke kan holdes ansvarlig for det den andre foretar seg i boligen. Spørsmålet blir om, og i tilfelle når, medvirkningsansvar for passivitet kan oppstå. Jeg vil forsøke å svare på dette ved å vise til fire avgjørelser fra Høyesterett.

Det første eksempelet er avgjørelsen i Rt. 1926 s. 581. Her kom Høyesterett til at det ikke var medvirkning til straffbart salg av brennevin at ektemannen hadde forholdt seg passiv til at hans kone hadde solgt brennevin fra ektefellenes felles leilighet.

Det samme resultat ble lagt til grunn i Rt. 1957 s. 476 som også gjaldt salg av hjemmebrent fra ektefellers felles hjem. Her hadde ektemannen drukket av det brennevinet ektefellen hadde fremsatt og han hadde nytt godt av de ulovlige inntektene hun hadde skaffet ved salg av produktene. Høyesterett avviste likevel her å legge vekt

på at mannen ikke hadde forsøkt å hindre forholdet idet han ikke hadde ”*noen rettslig plikt til å hindre virksomheten*”. Ektemannen ble dermed frikjent for medvirkning til konas hjemmebrentvirksomhet.

I Rt. 1998 s. 459 var problemstillingen om en kvinne, som visste om at ektemannen oppbevarte hasj i kjelleren, kunne dømmes for medvirkning til oppbevaringen. Kvinnen hadde innrømmet å ha deltatt i å pakke noe av hasjen i salgsdoser. Spørsmålet var om hun kunne dømmes for medvirkning utover dette. Lagmannsretten hadde funnet det bevist at hun ”*stilltiende eller uttrykkelig samtykket*” til oppbevaringen. Dommen ble avsagt under dissens der flertallet kom til at kvinnen hadde medvirket til oppbevaringen. Mindretallet kom til at det ikke forelå medvirkning idet det

”ikke er tilstrekkelig for å dømme for slik medvirkning at en person i ord eller handling gir uttrykk for at hun ikke har noe imot at en handling blir foretatt; det kreves i alminnelighet en positiv tilskyndelse”.

I den senere avgjørelsen i Rt. 2005 s. 934 bygger Høyesterett igjen på mindretallets syn. Denne saken dreide seg også om oppbevaring av narkotika i ektefellers felles bolig. Her hadde hustruen hjulpet mannen med å flytte narkotikapartiet til et nytt gjemmede like før politiet kom. Spørsmålet var om hustruen også før denne tiden kunne holdes ansvarlig for medvirkning til mannens oppbevaring av narkotikapartiet. Høyesterett kom til at det ikke var grunnlag for dette og uttalte:

*”Normalt krever psykisk medvirkning en positiv tilskyndelse, det er ikke nok at en person i ord eller handling gir uttrykk for ikke å ha noe i mot at en handling blir foretatt...”*⁸⁶

Det skal mye til før ansvar for passiv medvirkning foreligger i forhold til samboende. Grunnen til at avgjørelsen i Rt. 1998 s. 459 skiller seg ut som en strengere bedømmelse i forhold til de andre må etter min mening bero på den felles forutgående kriminalitetet, altså at kvinnen deltok i pakking av salgsdoser. Dette burde tilsi en særlig plikt til å

⁸⁶ Rt. 2005 s. 934 avsnitt 15

gripe inn dersom hun ikke ville holdes ansvarlig for medvirkning også i forhold til oppbevaringen. Dommen er avsagt under dissens 3-2 og sett i sammenheng med de andre avgjørelsene jeg har vist til tyder det på at Høyesterett er meget forsiktig med å ansvarliggjøre personer for medvirkning til samboerens straffbare virksomhet.

Med dette kan det slutes at samboerforhold i seg selv ikke er nok til å konstatere handleplikt. For at man skal kunne dømmes for medvirkning i slike situasjoner må man på en eller annen måte ha solidarisert seg med den andres handlinger.⁸⁷

4.4.5 Omsorgsplikt overfor barn

Til slutt vil jeg ta for meg det forholdet hvor behovet for et strengt medvirkningsansvar fremstår aller sterkest, nemlig i forhold til omsorgsplikt overfor barn.

Dersom man har omsorgsplikt for barn vil man kunne straffes for å etterlate dette i hjelpeløs tilstand.⁸⁸ Foreldre har utvilsomt et omsorgsansvar også i strafferettslig forstand overfor barn.⁸⁹ Det samme er forutsetningsvis lagt til grunn i rettspraksis⁹⁰, men det å beskytte barn mot mishandling og vold har under tiden vist seg å være problematisk. Etterforskning av vold mot barn er meget vanskelig. Politiet er i praksis avhengig av at andre melder fra om skader som kan skyldes voldsutøvelse.

Bevismidlene her blir selve skadene. Dersom det kan konstateres skade etter vold hos barn blir utfordringen å bevise hvem som har utøvet volden. Kretsen av mistenkte er gjerne begrenset og det kan være vanskelig å få sikre vitneforklaringen.⁹¹ Når en voldelig forelder svikter i sitt omsorgsansvar er den andre forelderens som regel den eneste som kan verne barnet. Der dette ikke blir gjort blir spørsmålet om man da kan stilles ansvarlig for medvirkning.

⁸⁷Matningsdal (2010) note 92

⁸⁸ Strl. § 242

⁸⁹ Andenæs (1942) s. 350 flg.

⁹⁰ Se f.eks LE-1998-47 der resultatet ble frifinnelse pga manglende bevis

⁹¹ Busch (2010)

I teorien er det enighet om at en passiv forelder bør kunne straffes når den andre forelderen har forgrepet seg på barnet.⁹² Ut i fra tilknytningen til barnet skapes det en plikt til handling. Med utgangspunkt i at den ene av foreldrene har drept barnet mens den andre har forholdt seg passiv hevder Andenæs at *”Det logiske synes å være, at overalt hvor en passivitet overfor naturens eget utviklingsløp medfører ansvar som forvolder, der medfører en passivitet overfor skadetilføyelse fra en annen ansvar som medvirker.”*⁹³ Det er altså den særlige tilknytningen som skaper en forventning om handling. Der handling ikke blir begått vil altså det å ha forholdt seg passiv kunne gi grunnlag for straffansvar.

Andenæs hevder videre at også her er medvirkningsansvaret avhengig av at passiviteten oppfattes som et samtykke av hovedmannen.⁹⁴ Kravet om samtykke må her henge sammen med Andenæs’ syn på at passivitet er en form for psykisk medvirkning.⁹⁵ Passiviteten må således ha styrket hovedmannens forsett og må dermed kunne regnes som en medvirkende årsak til den straffbare handling.⁹⁶ Men dersom det ikke foreligger et slikt ansvar mener Andenæs at den passive forelderen vil kunne dømmes etter en utvidende tolking av strl. §§ 242 og 243.⁹⁷ Han begrunner dette med at så lenge det er

*”straffbart å overlate barnet til de ubestemte farer som den hjelpeløse tilstand innebærer, kan det ikke være mindre straffbart å overlate det til den direkte tilintetgjørelse.”*⁹⁸

Husabø på sin side mener at passiviteten i seg selv er straffbar. Han hevder at omsorgsansvaret veier så tungt at foreldre bør ha plikt til å avverge alvorlige integritetsendringer mot barn og at dette også må gjelde der det dreier seg om andre enn foreldrene.⁹⁹ Grunnlaget for dette syn bygger han på at

⁹² Andenæs (1942) s. 351 og Husabø (1999) s. 187

⁹³ Andenæs (1942) s. 350

⁹⁴ Andenæs (1942) s. 351

⁹⁵ Andenæs (1942) s. 329

⁹⁶ Andenæs (1942) s. 326

⁹⁷ Andenæs (1942) s. 351

⁹⁸ Andenæs (1942) s. 351

⁹⁹ Husabø (1999) s. 188

”[N]år den juridiske teorien legg til grunn at foreldre kan bli haldne ansvarlege for ein skade som barnet tilfører seg sjølv, er det naturleg at dei også kan bli medansvarlege ved ei grov forsøming av å verna barnet mot alvorlege integritetskrenkingar frå tredjemenn.”¹⁰⁰

I praksis viser det seg at en passiv forelder sjelden blir dømt for medvirkning i norsk rett. I Danmark har man imidlertid straffet den passive forelder siden 1938.¹⁰¹ Med tanke på at det ellers er store likheter i dansk og norsk rett er det ikke noe her som skulle tilsi en annen løsning hos oss. Men i Norge skal det svært mye til før en passiv forelder blir dømt for medvirkning.

I de verste tilfellene kan en tenke seg at det foregår mishandling av barn innenfor husets fire vegger. Der mor og far i disse tilfellene dekker hverandre blir det ekstremt vanskelig å finne ut av hvem som gjorde hva. Hittil har slike saker blitt henlagt i Norge.

Riksadvokaten forsøker nå å forandre dette ved å utvikle medvirkningslæren og å utvide grensene for passiv medvirkning.

Riksadvokat Tor-Aksel Busch beskrev i sin kronikk i Aftenposten 4. januar 2010 nye metoder for å bedre barns rettsvern:

”På grunn av bevisproblemene søker vi i påtalemyndighetene å utvikle medvirkningslæren slik at selv om vi ikke makter å bevise hvem av omsorgspersonene som har utført den konkrete volden, kan en eller flere bli holdt ansvarlig dersom de er til stede uten å gripe inn. Det er oppmuntrende trekk i den siste tids rettspraksis på dette området.”

I en dom fra Borgarting lagmannsrett av 9.3.2010¹⁰² var et foreldrepar tiltalt for vold eller medvirkning til vold mot sine to barn, en jente på fire og en gutt på fem år. Barna hadde flere skader og retten fant det bevist at skadene skyldtes forsettlig mishandling

¹⁰⁰ Husabø (1999) s. 188

¹⁰¹ Se U. 1938. 964 Ø, U. 1975. 1098 V, U. 1998. 545 H

¹⁰² LB-2010-30302

fra en eller flere personer. Foreldrene ble i tingretten dømt, men anket og ble i lagmannsretten frifunnet. Likevel ble de dømt til å betale barna erstatning.

Riksadvokatens synspunkter og ønsket om en utvikling av medvirkningslæren ser ikke ut til å ha blitt sett i denne saken. Da lagmannsretten ikke gir noen begrunnelse for hvorfor anken ble tatt til følge og foreldrene ble frifunnet er det vanskelig å trekke noen slutning som belyser medvirkningslæren noe videre enn det som allerede er lagt til grunn.

En annen sak, som også dreier seg om medvirkning i forhold til barnemishandling, er nå under etterforskning. Dette gjelder den mye omtalte Christoffer-saken hvor stefaren ble dømt til 8 års fengsel for mishandling og for legemsbeskadigelse med døden til følge.¹⁰³

Moren i Christoffer-saken har aldri vært tiltalt, men i dommen mot stefaren står det at Christoffer ble sviktet av sin mor. I vår beordret Riksadvokaten etterforskning mot henne.

Spørsmålet er om moren kan ansvarliggjøres for passiv medvirkning. Problemstillingen i denne saken er vanskelig. Da forsettet må omfatte alle objektive vilkår for straff må medvirkeren for det første ha hatt forsett om at partneren kommer til å fullføre den straffbare handling.¹⁰⁴ Det avgjørende vil være om den passive så det som sikkert eller overveiende sannsynlig at den andre vil utøve vold overfor barnet. Videre må den passive ha forsett om at sin passivitet står i et medvirkende årsaksforhold til voldshandlingen.¹⁰⁵

I denne saken har moren hele tiden støttet sin mann og bedyret hans uskyld. Så lenge moren faktisk er av den oppfatning at stefaren er uskyldig vil hun ikke ha hatt den forståelsen som er krevet for å kunne ansvarliggjøres for passiv medvirkning.

¹⁰³ LA-2008-179127 Anke til Høyesterett ble nektet fremmet.

¹⁰⁴ Husabø (1999) s. 239

¹⁰⁵ Husabø (1999) s. 240

Rimelighetshensyn tilsier at man må kunne kreve en eller annen form for reaksjon fra en passiv forelder som oppdager at det øves vold mot barnet. Men her må det være et krav om at den passive faktisk forstår hva som foregår. Ofte er det slik at den voldelige parten er svært dominerende overfor den passive. Kravet til reaksjon må derfor avgjøres ut fra en konkret vurdering. Men her må vurderingen gå på om den passive faktisk har oppfattet forholdet. Er dette tilfellet må dette være nok til å kunne kreve en eller annen reaksjon. Hensynet til barnet bør veie tyngre enn den passives forhold til den dominerende.

4.5 Kravet til den alternative handling

I denne oppgaven har jeg bare sett på noen typetilfeller som kan begrunne ansvar for passivitet, men også andre tilfeller vil kunne danne grunnlag for slikt ansvar. Under de typetilfellene jeg har sett på vil også løsningen ofte være tvilsom. Andenæs uttrykker læren om straffbar unnlattelse som ”*en eneste stor samling grensespørsmål*”.¹⁰⁶ Dette kan tyde på at retten står nokså fritt i visse tilfeller, men det er viktig at retten her har noen klare holdepunkter.

Når noen blir dømt for en aktiv handling skal retten presisere hva vedkommende faktisk har gjort for å bli dømt.¹⁰⁷ På tilsvarende måte bør retten gjøre det klart for den som har unnlatt å foreta seg noe skulle ha gjort¹⁰⁸.

Prinsippet om at like tilfeller skal behandles likt tilsier også at det er nødvendig med en presisering av hva som skulle vært gjort, slik at det kan fungere som en målestokk for eventuelle senere tilfeller.

Man kan ofte i ettertid se for seg handlinger som burde vært gjort. Det viktige her er at retten tar stilling til hva som kunne vært forventet av den passive i den situasjon han befant seg i.

¹⁰⁶ Andenæs (2004) s. 141

¹⁰⁷ Strpl. 39

¹⁰⁸ Husabø (1999) s. 197

I alle tilfeller er det første retten må ta stilling til hva tiltalte burde ha foretatt seg i den spesielle situasjon. I noen tilfeller vil det kunne foreligge flere alternative måter man kunne ha avverget det straffbare forhold på. I den tidligere omtalte barnevernsaken, LB-2010-30302, ble det i tingretten presisert hva som kunne vært gjort for å avverge det straffbare forhold. Her ble det lagt til grunn at

”... far kunne ha sørget for å få stoppet mishandlingen, for eksempel enten ved å ta det opp direkte med vedkommende gjerningsperson, ved å melde fra til helsestasjon, eller andre offentlige myndigheter.”

I Rt. 1995 s. 355, hvor ranet endte med knivdrap, er det ikke klarlagt hva tiltalte burde ha foretatt seg for å *”avbryte det videre hendelsesforløp”*. Her kunne det nok vært hensiktsmessig å presisere om den alternative handlingen skulle vært fysisk eller om det hadde vært tilstrekkelig å forsøke å avverge drapet ved tilsnakk.

Når det er klarlagt hva tiltalte burde ha gjort, må retten ta stilling til om det var rimelig å forvente en slik handling. Et minstekrav må selvfølgelig være at det er mulig å utføre den alternative handlingen.¹⁰⁹ Men selv om en handling i utgangspunktet er mulig, blir det nødvendig å foreta en vurdering om det faktisk er rimelig å kreve den gjennomført. Det er ikke her mulig å fremstille alle momenter som kan komme til å måtte avveies i en slik vurdering. Men det må være klart at der det er fare for liv og helse kan man ikke forvente at man griper inn. Dette kunne vært aktuelt i forhold til det nevnte knivdrapet, men her må det nok kunne legges til grunn at når man har satt seg selv i en slik i utgangspunktet farlig situasjon så kreves det mer av den tiltalte enn det det ellers ville gjort.

Det kreves altså mer av den passive når han i forkant har deltatt i en farevoldende handling. Videre må det kunne kreves mer av den passive når han med enkle midler kunne ha forhindre et straffbart forhold. Der følgene er av større alvorlighetsgrad, må det også kunne sies å forventes mer av den passive.

¹⁰⁹ Husabø (1999) s. 197

I forhold til barnemishandlingssakene som har så stor alvorlighetsgrad, skulle det tilsi en høy forventning til aktivitet hos den passive. Et strengere medvirkningsansvar vil kunne forebygge mishandling og bedre barns rettsvern. Et økt fokus på dette har i den senere tid vist seg. På spørsmål om hvorfor denne utviklingen kommer så sent svarer Husabø:

”Hvis påtalemyndigheten ikke tenker i de baner, får man heller ingen dommer på passiv medvirkning.”¹¹⁰

Det er saker som den om moren til Christoffer, som nå er under etterforskning, som er med på å trekke opp grensene for hvor ansvar for passiv medvirkning skal gå.

¹¹⁰ Husabø, referert i Kjetil S. Østlis artikkel *Men hva med mor?* 3. september 2010

Litteraturliste

Lover

Kongeriget Norges Grundlov (Grunnloven), 17. mai 1814:

§ 96

§ 100

Almindelig borgerlig Straffelov (Straffeloven), 22. mai Nr. 10. 1902:

§ 40

§ 58

§ 86 (opphevet)

§ 125

§ 170

§ 195

§ 229

§ 233

§ 237

§ 239

§ 242

§ 243

§ 246

§ 258

§ 267

§ 298

§ 317

§ 350

§ 385

Militær straffelov, 22. mai Nr. 13. 1902:

§ 46

§ 47

Vegtrafikkloven, lov 18. juni Nr. 4. 1965:

§ 17

§ 31

Lov om motorferdsel i utmark og vassdrag, lov 10. juni Nr. 82. 1977

Lov om rettergang i straffesaker (Straffeprosessloven), lov 22. mai Nr. 25. 1981:

§ 39

Lov om konkurranse i ervervsvirksomhet (konkurranseloven), lov 11. juni Nr. 65. 1993:

§ 3-4

Lov om pristiltak (Pristiltaksloven), lov 11. juni Nr. 66. 1993:

§ 4

Lov om straff (Straffeloven), 20. mai Nr. 28. 2005:

§ 15

Lov om toll og vareførsel (Tolloven), 21. desember Nr 119. 2007

Konvensjoner

Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (EMK)

Art. 10 – Freedom of Expression

Forarbeider

NOU 1983:57 Straffelovgivningen under omforming. Straffelovkomisjonens delutredning I

NOU 1992:23 Ny straffelov – alminnelige bestemmelser. Straffelovkomisjonens delutredning V

Ot.prp.nr. 90 (2003-2004) Om lov om straff (straffeloven)

Domsregister

Norsk rettspraksis:

Rt. 1907 s. 333

Rt. 1926 s. 581

Rt. 1936 s. 612

Rt. 1945 s. 13

Rt. 1947 s. 69

Rt. 1947 s. 368

Rt. 1947 s. 742

Rt. 1948 s. 852

Rt. 1957 s. 476

Rt. 1974 s. 382

Rt. 1979 s. 1492

Rt. 1980 s. 961

Rt. 1982 s. 1315

Rt. 1983 s. 3

Rt. 1987 s. 699

Rt. 1989 s. 1004

Rt. 1992 s. 64

Rt. 1992 s. 417

Rt. 1994 s. 102

Rt. 1995 s. 355

Rt. 1995 s. 1228

Rt. 1995 s. 1903

Rt. 1996 s. 873

Rt. 1998 s. 459

Rt. 1998 s. 1679

Rt. 1999 s. 996

Rt. 2000 s. 1455

Rt. 2001 s. 237

Rt. 2001 s. 1671

Rt. 2002 s. 1717

Rt. 2003 s. 902

Rt. 2005 s. 934

Rt. 2008 s. 1432

Rt. 2009 s. 1365

Rt. 2010 s. 1076

LE-1981-199

LE-1998-47

LA-2008-179127

LB-2010-30302

Dansk rettspraksis:

U. 1938.964 Ø

U. 1975.1098 V

U. 1998.545 H

Litteratur

Andenæs, Johs. *Alminnelig strafferett* 5. utg. Oslo, 2004

Andenæs, Johs. *Straffbar unnlatelse*. Oslo, 1942

Andenæs, Johs. og Anders Bratholm *Spesiell strafferett*. 3. utg. Oslo, 1996

Busch, Tor-Aksel *De vanskelige bevisene*. I: Aftenposten 4.2.2010

<http://www.aftenposten.no/meninger/kronikker/article3502270.ece>

Eskeland, Ståle *Strafferett*. 2. utg. Oslo, 2006

Fliflet, Arne *Kommentar til Grunnloven I*: Gyldendal Rettsdata. Referert 19.10.2010

Hoel, G. Astrup *Delagtighet i forbrydelser*. Oslo, 1941

Husabø, Erling Johannes *Straffansvarets periferi*. 1. utg. Bergen, 1999

Juridisk Leksikon. Jon Gisle ... [et.al.] 3. utg. Oslo, 2007

Lødrup, Peter *Lærebok i erstatningsrett*. 3. utg. Oslo, 1995

Matningsdal, Magnus *Kommentar til straffeloven 2005 I*: Gyldendal Rettsdata. Referert 18.08.2010

Matningsdal, Magnus *Medvirkning til straffbare handlinger – hovedpunkter*. I: Jussens Venner 2008 s. 357-384

Mæland, John Henry *Innføring i alminnelig strafferett*. 3. utg. Bergen, 2004

Østli, Kjetil S. *Men hva med mor?* I: A-magasinet 3. september 2010